

คัมภีร์วุดโตทัย บาลีแปลและอธิบาย

พระมหาสมปอง มุณีโต
สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม

eBook66

(15)

ชื่อหนังสือ
คัมภีร์วุดโตทัย
บาลีแปลและอธิบาย

ผู้แปลและรวบรวม
พระมหาสมปอง มุกิโต
ผอ.สถาบันชาติไทยและพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

จัดพิมพ์
เป็นหลักสูตรเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
๒๕ เมษายน ๒๕๖๖ จำนวน เล่ม

พิมพ์ที่

(ॐ)

สารบัญ

เรื่อง		หน้า
	วุดโตทัยบาลี	
	วุดโตทัย รตนตุดยปุปณาม	๑
๑.	ปจมปริจเฉท สญญาปริภาสานิทเทศ	๒
๒.	ทุดยปริจเฉท มุตตาวิมุตตินิทเทศ	๔
๓.	ตตยปริจเฉท สมวุตตินิทเทศ	๗
๔.	จตุตถปริจเฉท อชฏสมวุตตินิทเทศ	๑๑
๕.	ปญจมปริจเฉท วิสมวุตตินิทเทศ	๑๓
๖.	ฉฎจปริจเฉท ฉปปัจจยวิภาค	๑๔
	นิกมณคาถา	๑๕
	วุดโตทัยแปล	
	วุดโตทัย รตนตุดยปุปณาม	๑๗
	ปริจเฉทที่ ๑ สัญญาปริภาสานิทเทศ	๒๐
	ปริจเฉทที่ ๒ มุตตาวิมุตตินิทเทศ	๒๗
	ปริจเฉทที่ ๓ สมวุตตินิทเทศ	๔๑
	ปริจเฉทที่ ๔ อชฏสมวุตตินิทเทศ	๖๔
	ปริจเฉทที่ ๕ วิสมวุตตินิทเทศ	๖๙
	ปริจเฉทที่ ๖ ฉปปัจจยวิภาค	๗๔
	นิกมณคาถา	๗๘

(6)

คำนำ

สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม อำเภอ
น้ำโสม จังหวัดอุดรธานี ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางการอบรมให้
ความรู้ภาษาบาลีและหลักธรรมในพระไตรปิฎกเบื้องต้น และจัดการ
เรียนการสอนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎกกระต๊อบสูงอย่างจริงจัง แก่พุทธ
บริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีความใฝ่ใจใคร่ศึกษา ซึ่งพระสังฆกรรม
คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติให้
เข้าถึงธรรม และนำสืบต่อเผยแพร่แก่นุชน ให้ถูกต้องตรงตามพระ
พุทธประสงค์

จึงได้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนไว้ ๕ ระดับ คือ

๑. พระไตรปิฎกเบื้องต้น อบรม ๑ เดือน
๒. มหาสติปัฏฐานสูตร ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ๑ เดือน
๓. บาลีไวยากรณ์และแปลบาลีเบื้องต้น ๓ เดือน
๔. บาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นนักศึกษา ๓ ปี
๕. บาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นอาจารย์ ๒ ปี

คัมภีร์วุดโตทัย เป็นคัมภีร์บาลีใหญ่อีกคัมภีร์หนึ่ง ที่แสดงวิธี
การประพันธ์กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ภาคภาษาบาลี ซึ่งรจนาโดย
พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ชาวศรีลังกา ประมาณพุทธศตวรรษที่
๑๗ มีเนื้อหา ๖ ปริจเฉท ๑๓๗ คาถา เป็นทั้งหลักสูตรและอุทธารณ์
อยู่ในคาถาเดียวกัน มีความเกี่ยวเนื่องต่อการประพันธ์และการวินิจฉัยเนื้อ
ความของคาถานั้นเป็นพระพุทธานุชาตต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก และช่วย
ผู้ศึกษาให้มีความสามารถยกเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆที่ประสบเข้า

เฉพะหน้า มารจนาประพันธ์เป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ได้ทันที มี
ภาษาที่ไพเราะ และมีเนื้อหาที่น่าประทับใจ ใครๆก็อยากนำไปปฏิบัติ
ตาม

หวังว่าคัมภีร์วุตโตทัยนี้ จะมีอุปการะต่อการศึกษาบาลีใหญ่และ
พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้มั่นคงสืบไป

พระสมเด็จ. ๒๕๖๒

พระมหาสมปอง มุทิโต

ผอ.สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

วัดวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

คัมภีร์วุดโตทัยบาลี

(၅၀)

วุดโตทย์

นมโม่ ตสุส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

รัตนตฺตยปฺปณาม

๑.	นม'ตฺถุ ชนสนฺदान-	ตมสนฺदानเภทฺธิโน
	ธมฺมุชฺชสนฺตรุจฺจโน	มฺุณินฺโททาทโรจฺจโน.

นิมิตฺต

๒.	ปิํจฺคฺลาจฺริยาทฺทฺทฺธิ	จฺจนฺทํ ย'มฺุทิตฺํ ปุรา
	สฺุทฺธมาคธิกานํ ตํ	น สาทฺเถติ ยถิจฺจิตฺํ. ^๑

คนฺถปรีมาณากิธานาทิ

๓.	ตโต มาคธภาสาย	มตฺตาวณฺณวิเภทนํ
	ลกฺขฺยลกฺขณสํยฺุตฺตํ	ปสฺนฺนตฺตลปทกฺกมํ.
๔.	อิทํ วุดโตทย์ นาม	โลเกยจฺจฺจนฺทนิสฺสุสิตํ
	อารภิสฺส'สมหํ'ทานิ	เตสํ สฺุชฺวิพุทฺธิยา.

๑. ปจมปริจเจท

สญญาปริภาสานิทเทศ

คณสงเกตสญญา

๕. สพุพคฺลา มฺนาทิกฺลหุ ภายามชฺฉนฺตคฺฐ ชฺสา
 มชฺฉนฺตลา รเตเตฏฺจ คณา โค ครุโล ลหุ.

คณนियาม

๖. ภาชสา สพุพคฺลหุ ปญฺจิเม สญฺจิตา คณา
 อริยาทิมฺหิ วิญฺเญยฺยา คโณ อิตฺ จตฺทุกฺโล.

ครุทหุสรูป

๗. สโยคาคิ จ ทีโฆ จ นิคฺคหิตฺปโร จ โย
 ครุ วฺโก ปาทนฺโต วา รสุสฺสโย มตฺติโก ลุชฺ.
๘. ปเร ปาทาทิสโยเค โย ปุพฺโพ ครุกฺกฺชโร
 ลหุ ส กฺวจิ วิญฺเญยฺโย ตทฺทาทฺรณฺ ยถา.
๙. ทสฺสนรสาณฺภวเน นิพทฺธเคธา ชินฺสฺสํ ชนตา
 วิมฺหยชนฺนี สญฺญต- กฺริยา นุ กํ นา'นฺรณฺชยติ.
๑๐. วิญฺเญยฺยา โลกโต สญฺญา สมฺทฺโทสรฺสาทินฺ.
- ปาโท เญยฺโย จตฺตฺถโส ปทจฺเจโท ยตี ภาเว.
๑๑. สม'มทฺตสมํ วุตฺตํ วิสมํ จาปรี ติธา
 สมา ลกฺขณโต ปาทา จตฺตาโร ยสฺส ตํ สมํ.
๑๒. ยสฺส'นฺติเมน ทฺติโย ตติเยนา'ทีโฆ สโม
 ต'ททฺตสมมณฺณํ ตฺ กิณฺนลกฺขณปาทิกํ.

๑๓. ปาท'เมกกุขรา'รพฺภ
ภเว ปาทะหิ ตํ ฉนุทํ	ยาว ฉพฺพีสตกุขรา
นนานานาโมทิตํ ตโต.
๑๔. ทณฺฑทกา จณฺฑทวฺฏฺจยาที
'คาคา'ติ จ ปรัตถเว	ปาทะหิ ฉหิ, ตีหิ ตู
ฉนุโท สญญา ปกาลิตา.
๑๕. อนนุตโรทิตํ จ'ญญ'-
คาคาอิจฺเจว นินฺทิตฺถจฺจํ	เมตํ สามญฺญนามโต
มุณินฺทวจเน ปน.
๑๖. วิเสสนามโต กิณฺจ
ทสฺสยิสฺสาม'หํ เต'ตถ	คเหตุวา สพฺพโถ'จิตํ
นามานา'วิ ภวิสฺสเร.

อิติ วุดโตทยเย ฉนุทลล
 สญญาปริภาสานิทฺเทโส นาม ปจโม ปริจเจโท.

๒๗. อริยาย'ทุตมทวิตยํ ปุพฺโพทิตลกุขโณ'เปตํ
 วิปริยเยนา'ภีหิตํ, ยสฺสา สมฺภาวติ เจ'ห โส'คฺคิตฺติ.
 ๒๘. อริยาปุพฺพทุฏฺมํ ยทึ ครุเน'เกนา'ธิเกน นิธเน ยุตฺตํ
 ยทึ ปุพฺพทุฏฺมสมานํ ทลมิตรํ โจ'ทิตาย'มริยา'คิตฺติ.

คีตฺติชาติโย.

๒๙. วิสเม ฉ ลียํ กลา มุเข สเม ตว'ภูจ วัลคา ตโต'ปริ
 เวตาลียํ ต'มุจฺจเต ลหุ ฉกํ น นิรฺนตรํ สเม.
 ๓๐. เวตาลีโยปมํ มุเข ตํ โอบจฺจนุทสํ ทยา ย'ทนฺเต.
 ๓๑. อปาตลิกา กธิตายํ ภคคา'นฺเต ยทึ ปุพฺพมิว'ณฺณํ.
 ๓๒. ยทา'ทีโต ทกฺขิณฺนตฺติกา จิตฺเต'ตฺถ ปาเทสฺวา'ชีเลสฺ สุ.
 ๓๓. 'อฺทิจฺจวฺตฺตี'ติ วุจฺจเต โส จา'โท วิสเมสุ สณฺจฺโต.
 ๓๔. ปุพฺพตฺถ สเมสุ เจ คชา 'ปจฺจวฺตฺตี'รฺทิตาติ สณฺจิตา.
 ๓๕. สมาสมา'ตฺรา'ทินํ สมา สํยฺตา ภวติ ตํ ปวตฺตกํ.
 ๓๖. อสฺส ส่า สม กตา'ปรนฺตฺติกา.
 ๓๗. ตท'ณฺณชา จารุ'หาสิ'นี.

เวตาลียชาติโย.

๓๘. ทฺวิก-วิท-วสุ-ลหุ-อจฺลธิ'ตฺริ'ห.
 ๓๙. มตฺตาสมกํ นวโม ลุค'นฺเต.
 ๔๐. โส นฺลา'ถวา'ณฺณวา วิสิ'โลโก.
 ๔๑. ตทฺวยโต วานวา'สิกา'ชฺยา.
 ๔๒. ปณฺจจฺจนวสุ ยทึ โล จิตฺรา.
 ๔๓. คลฺยา'ภูจฺหิ เจ'สา วุ'ปจฺติ'รา.

๔๔. ย'มดีตลกฺขณวิเสสยฺหํ (จิตฺตรา)
 มตฺตา สมา'ทีปาทา'ภีหิตํ (วิสิโลก)
 อนียตวุดตฺตปริมาณส'หิตํ (วานวาสิกา)
 ปถิตํ ชเนสุ ปาทากุลกํ. (วิสิโลก)
 มตฺตาสมกฺ ชาตีโย.

๔๕. วินา วณฺเณหิ มตฺตา คา วินา วณฺณา ครูหิ ตู
 วินา ลหฺหุหิ ครโว ทเล ปถยาทีโน มตา.
 อิติ วุดโตทเย ฉนฺทลล
 มตฺตาวุดตฺตินิทฺเทโส นาม ทุดิโย ปริจเจโท.

๓. ตติยปริจฺเจท สมวุดฺตินิทฺเทส

๔๖. ตฺยา เจ ตนฺมชฺฌา.

คายตฺตี.

๔๗. กุมารลลิตา ชุสฺสา.

อฺณฺหิกา.

๔๘. จิตฺรปทา ยฺทิ ภา คา.

๔๙. โม่ โม่ โค โค วิชฺชุมฺมาลา.

๕๐. ภา ตลคา มาณวกิ.

๕๑. คฺลา สมานิกา รชา จ.

๕๒. ปมาณิกา ชฺรา ลคา.

อนฺนฺจฺฐา.

๕๓. รา นสา ยฺทิ หลมฺชี.

๕๔. ภาชค-สฺส-สฺสา นา โม่.

พฺรหฺตี.

๕๕. มฺสา ชฺคา สฺทฺทฺวิราชาตี มตฺ.^๑

๕๖. มฺนา โย โค ยฺทิ ปณฺโว ชฺยาโต.

๕๗. มฺภา สคยฺตฺตา รุมฺมวตี สา.

๕๘. เถยฺยา มตฺตา มภสคยฺตฺตา.

๕๙. จมฺปกมาลา เจ ภมฺสา โค.

๖๐. นรชเคหิ สา มโนรมา.

๖๑. อฺพฺภาสกิ ตํ เจ โต มฺรา ลฺจ.

๖๒. โต ชา ครุณา'ย'มฺพฏจिता.

ปนฺติ.

๖๓. อินฺทาทิกกา ตา วชิรา ชคา โค.

๖๔. อุปาติกกา สา'ว ชตา ชคา โค.

๖๕. อนนฺตโร'ทีริต ลกฺขณา เจ, (อุเปนฺทวชิร)
 ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย ตา. (อินฺทวชิร)
 เอวํ กิร'ณฺญาสุปี มิสฺสิตาสฺ, (อินฺทวชิร)
 วทฺนติ ชาติสฺวิท'เมว นามํ. (อุเปนฺทวชิร)

๖๖. นชชลคา คทิตา สฺมุขี.

๖๗. โทธก'มิจฺฉติ เจ ภภภา คา.

๖๘. เวทสฺเสหิ, มฺตา ตคคา สาลินี สา.

๖๙. วาโตมฺมี สา, ยติ สา มฺภา ตคา โค.

๗๐. ภา ตนคา โค, สฺรฺส ลีรี สา.

๗๑. โร นรา อีห รโถทฺธตา ลคา.

๗๒. สฺวาคเต'ติ รนภา ครุกา เทว.

๗๓. นนรลหุครฺหิ ภาทิกกา.

ติฏฺฐภา.

๗๔. วทฺนติ วัสฺฏจมิ'ทํ ชตา ชรา.

๗๕. สา อินฺทวํสา ชลฺล ยตฺถ ตา ชรา.

๗๖. อิตฺ โดฏฺฐก'มมฺพุธิเสหิ มิตฺ.

๗๗. ทฺตฺวิลมพิต'มาห นภา ภรา.

๗๘. วสฺยุคฺวิรตี นา, มฺยา'ปฺุญฺญ'ยํ.

๗๙. นยสฺหิตา นฺยา กุสฺมฺวิจิตฺตา.

๘๐. **ภุขงคปุปยาดิ** ภเว เวทเยหิ.
 ๘๑. นภชเรหิ ภวติ'ปุปิยวทา.
 ๘๒. วุดตดา สุธิหิ **ลลิตา** ตภา ชรา.
 ๘๓. **ปมิตกขรา** สชสเสหุ'ทิตา.
 ๘๔. นนภรสทิตา'ภิทุชชลา.
 ๘๕. ปญจสุสจจันนา, **เวสุสเทวี** มมา ยา.
 ๘๖. ภวติ หิ **ตามรส** นชชา โย.
 ๘๗. 'กมล'ติ **เญยยา** สยเสหิ โย เจ.
 ชคตี.
๘๘. มนา ชรา โค, **ติทสยติ'ปุปหสุลณี** सा.
 ๘๙. จตุคฺคเห, หิ'ห **รุจिरา** ชภา **สุชคา**.
 อติชคตี.
๙๐. นนรสลหุคา, **สเรหุ'ปราชิตา**.
 ๙๑. นนภนลคิ'ติ, **ปุปหรณกลิกา**.
 ๙๒. วุดตดา **วสนุตติลกา** ตภาชา **ชคา** โค.
 สกฺกรी.
๙๓. ทุวิททหยลหุรธ **คิติ** **สลิกลา**.
 ๙๔. **วสุหยยติ** ริห, **มณิคุณนิกโร**.
 ๙๕. นนมยยยุตา'ย, **มาลนี** โภคิสีหิ.
 ๙๖. ภวติ **นชา** **ภชา** **รสทิตา** **ปภททก**.
 อติสกฺกรी.
๙๗. **นชภชรา** **สทา** **ภวติ** **วาณนี** **คยุดตา**.
 อภูจि.

๙๘. ยมา โน โส ภาคา, รสหรวรามมา ลีขรณี.
 ๙๙. รสยัคคิลิตโต โน โส มรา สลา, คยทา หนี ตทา.
 ๑๐๐. มนทกุกนดา, มนตตคา, โค ยุกตุวสุสเกหิ.
 อจจภูจิ.
 ๑๐๑. โม โต โน โย ยา, กุสมิตลดา, เวลลิตา'กขุตุวิสีหิ.
 ฐติ.
 ๑๐๒. รสุตุวสุเสหิ ยมา นสรรรคฺฐ, เมฆวิปฺมุขชิตา สา.
 ๑๐๓. อกุกสุเสหิ ยติ มุสชา สดตคา, สททูลวิกกีฬิต.
 อติฐติ.
 ๑๐๔. วุตต'มีทิสฺ ตู นามโต รชา รชา รชา ครูลหู จ.
 กติ.
 ๑๐๕. มรา ภานา โย โยตุร เยนตติมุณยติยดา,
 สนุธรา กิตติตา'ย.
 ปกติ.
 ๑๐๖. โอ นรนา รนา จ ถ ครุ, ทสกกวิรมณฺหิ ภาทก'มิท.
 อากติ.
 อิติ วุดโตทเย ฉนทล
 สมวุดตตินิทเทโส นาม ตติโย ปริจเฉโท.

๔. จตุตถปริจฺเจท อหุตฺตสมวตฺตินิกุเทส

๑๐๗. วิสเม ยทิ สลา สลคา สเม
ภตฺตยโต ครุกา วุปจิตฺตํ.
๑๐๘. ภตฺตยโต ยทิ คา ทุตฺตมชฺฌมา.
ยทิ ปุณเรว ภวนฺติ นชา ชฺยา.
๑๐๙. ยทิ สตฺตติตฺถํ ครุชฺชุตฺตํ
เวควตี ยทิ ภตฺตติตฺถา คา.
๑๑๐. โต โช วิสเม รโต ครุ เจ
สฺมา ชฺคา ภทฺทวิราชเมตฺถ โค เจ.
๑๑๑. วิสเม สชา สครุชฺชุตฺตา
เกตฺตุมตี สเม ภรณคา โค.
๑๑๒. อายฺยานกึ ตา วิสเม ชฺคา โค. (อินฺทวชิร)
ชฺตา ชฺคา โค ตฺถ สเม'ถ ปาเท. (อุเปนฺทวชิร)
๑๑๓. ชฺตา ชฺคา โค วิสเม สเม ตฺถ. (อุเปนฺทวชิร)
ตา โช คคา เจ วิปริตฺตปฺพุพา. (อินฺทวชิร)
๑๑๔. สสโต สลคา วิสเม สเม
นภรรา ภวเต หริณฺปฺลุตฺตา.
๑๑๕. ยทิ นนรลคา นชา ชฺรา
ยทิ จ ตทา'ปฺรวตฺต'มิจฺฉติ.
๑๑๖. วิสม'มฺุปคตา นนา รยา เจ
นชชฺรคา สมเก จ ปุปฺพิตคฺคา.
ทฺวยํ มิทํ เวตาลียปฺปะเกโท.

๑๑๗. ส่า ยวาทิก้า มตี รชา รชา ตว-
สเม สเม ชรา ชรา ครู ภาเวยฺยุ.

อิติ วุดโตทเย นนทลล
อหุตสมวุดตลนทเทโส นาม จตุตถโถ ปรลจเฉท.

๕. ปณจมปริจเจท

วิสมวุดตินิกุเทส

๑๑๘.	นา'ภูจกขเรสุ ปาเทสุ	สุนาทิมหา โย'ณณวา วุดต'
๑๑๙.	สเมสุ สินุฎโต เชน	ปถยาวุดต' ปกิตติต'
๑๒๐.	โอะเชสุ เชน สินุฎโต	ต'เมว วีปริตาทิ.
๑๒๑.	นกาโร เจ ชลธิโต	จปลาวุดต'มิจเจ'ต'
๑๒๒.	สเม โล สตุตโม ยสุสา	วิปูลา ปิงคลสุส สา.
๑๒๓.	เสตวสุสา'ขิเลสฺปิ.	
๑๒๔.	เณ'ณณวา ภาพิปูลา.	
๑๒๕.	เอว'มณฺญา โร จตุตฺถา.	
๑๒๖.	โน'ณณวา เจ นวิปูลา.	
๑๒๗.	โต'ณณวา ตถา'ณฺญา ลียา.	
	วุดตปฺปะเกโท.	
๑๒๘.	นทิสฺสเต'ตฺถ ยํ ฉนฺทํ	ปโยเค ทิสฺสเต ยทิ
	วิสมกฺขรปาทำ ต'	คาถา สามณฺยนามโต.

อิติ วุดโตทเย ฉนฺทลึ

วิสมวุดตินิกุเทโส นาม ปณจโม ปริจเจโท.

๖. ฉฏฐปริจฺเจท ฉปฺปจฺจยวิภาค

ปตฺถารนย

๑๒๙. ปตฺถาเร สพฺพเค ปาเท ปุพฺพคฺวํไธ ลุปรเ สมา
ปุพฺเพ ครุ เต จ มิเม กตฺตพฺพา ยาว สพฺพลา.

นฏฺจนย

๑๓๐. นฏฺจสฺส โย ภเวยฺยงฺโก ตสฺมี โล'ทุธิกเต สเม
วิสเม ตเว'กสฺหิตเต ภเวยฺย'ทุธิกเต ครุ.

อุทฺทิกฺกนย

๑๓๑. เอกาทินุํกุกเมน'งฺเก ปุพฺพวโธ ทุวิคฺเณ ลิเช
มิสฺสเกหิ สหุญฺเจหิ เส'เกหุ'ทุทิกฺกํ ภเว.

สพฺพคฺลกริยนย

๑๓๒. วุตฺตกฺขรสมมา สงฺขยา ลิกฺขุย เสโก'ปฺร'ปฺริ
เอเกกหีน'เมกาทิ- นุ'ญฺจानเ สพฺพคฺคาทิกํ.

วุตฺตสงฺขยานย

๑๓๓. ครุํกริยา'งฺกสนฺโทเท ภเว สงฺขยา วิมิสฺสิตเต
อุทฺทิกฺก'งฺกสมมาหาโร เส'โก เว'มํ สมานเย.

วุตฺตอทฺธานย

๑๓๔. สงฺขเยว ทุวิคฺเณ'กฺุณา วิตุฏฺฐารายามสมฺภวา
วุตฺตสฺส'ทุ'นฺตรานญจ ครุํลานญจ อญฺคฺลํ.

อิติ วุดโตทเย ฉนฺทลลิต
ฉปฺปจฺจยวิภาคเ นาม ฉฏฺฐเ ปริจฺเจโท.

นคมนคาถา

๑๓๕. เสล'นุตรา'ยตนวนาลิกสีลตุเถร-
 ปาทอ ครุคฺคุณครุชชยตํ มเม'โส
 ยสฺสปปภาว'มวลมพ มเย'ทีโสปี
 สมฺปาทีโต'ภิมตลิตุธิโร ปรตฺโธ.
๑๓๖. ปรตฺถสมฺปาหนโต ปุณฺณเอนา'ธิคเตน'หํ
 ปรตฺถสมฺปาหนโก ภาเวยฺยํ ชาตฺติชาติยํ.
๑๓๗. อวโลกิตมตฺเตน ยถา ฉปฺปจฺจยา มยา
 สาธิตา สาธยฺนฺเต'ว- มิจฺฉิตตฺถ'มฺปิ ปาณฺโนติ.
๑๓๘. เย'นนตฺตฺนฺตฺรตฺนนากรมนฺถเนน
 มนฺตา'จโลลฺลลิตฺตภาณวเรน ลทฺธา
 สารา มตาติ สฺขิตา สฺขยฺนฺติ จณฺเณ
 เต เม ชยฺนฺติ ครโว ครโว คฺุณฺเหหิ.^๑
๑๓๙. ปุณฺณเอน เตน ชินฺปตฺติ ยทา ภาเวยฺย
 ตาวาห สาริตฺนุ'ชว สตี มติมา
 เตโซ ติเหตุปฺปฏิสนฺธิ อโมฆรूपิ
 ลกฺขี ธิติพลปสฺตฺถคฺุณฺเณ ภาเวยฺย.^๒

อิติ สงฺฆรฺกฺขิตมฺมหาสามิตฺตเถเรน วิจารณ์.

วุดโตทยํ ปรินิฏฺฐิตํ.

১৬

คัมภีร์วุดโตทัยแปล

୧୯

คัมภีร์ วุตโตทัยแปล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ความนอบน้อม (เม ของข้าพเจ้า อตฺถุ จงมี ภควโต
แต่พระผู้มีพระภาค อรหโต ผู้ทรงห่างไกลจากกิเลส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ตสฺส พระองค์นั้น.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทฺธเจ้า
พระองค์นั้น.

รัตนตฺตยปฺปณาม ค่านอบน้อมพระรัตนตรัย

๑. นม'ตฺถุ ชนสนฺตาน- ตมสนฺตานเกทิน
ธมฺมุชฺชลนฺตรจฺจโน มุนินฺโททาทโรจฺจโน.

นโม ความนอบน้อม (เม ของข้าพเจ้าพระพุทฺธเจ้า อตฺถุ จงมี
มุนินฺโททาทโรจฺจโน แต่พระจอมมุนีผู้ทรงเป็นดุจพระจันทร์อันรัศมีขาวผ่อง
ธมฺมุชฺชลนฺตรจฺจโน ผู้ทรงประกาศพระสัทธรรมดุจรัศมีจันทร์อันสว่างไสว
ชนสนฺตานตมสนฺตานเกทิน ผู้ทรงกำจัดซึ่งโมหะดุจความมืดในกระแสดิจิต
ของหมู่ชนอยู่เนืองนิตย์.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แต่พระพุทฺธเจ้าผู้ทรงเป็นดุจพระจันทร์อันรัศมีขาว
ผ่อง ทรงประกาศพระสัทธรรมดุจรัศมีจันทร์สว่างไสว และทรงกำจัดโมหะตั้ง
ความมืดในกระแสดิจิตของหมู่ชน.

นิมิตต

เหตุแห่งการรจนาคัมภีร์

๒. ปิงคลาจริยาทีหิ ฉนทํ ย'มทิตํ ปุรา
 สุกุธมาคคิกานํ ตํ น สาเชติ ยถิจฉิตํ.

ยํ ฉนทํ คัมภีร์ฉันทํสันสกฤตมีปิงคลฉันทํเป็นต้นใด ปิงคลา-
 จริยาทีหิ อันอาจารย์ทั้งหลายมีอาจารย์ปิงคละเป็นต้น อุทิตํ รจนาไว้
 แล้ว ปุรา ในกาลก่อน, ตํ ฉนทํ คัมภีร์ฉันทํนั้น ยถิจฉิตํ (อดุถํ อันยัง
 ประโยชน์ตามปรารถนา) สุกุธมาคคิกานํ ของชนทั้งหลายผู้รู้ซึ่งภาษามา
 คคืออย่างเดียว น สาเชติ ย่อมให้สำเร็จไม่ได้.

คัมภีร์ฉันทํที่อาจารย์ปิงคละเป็นต้น รจนาไว้ด้วยภาษาสันสกฤตในกาล
 ก่อน ไม่สำเร็จประโยชน์ตามต้องการของชนผู้รู้ภาษามา คคืออย่างเดียวได้.

คุณปริมาณานิทานิ

การเรียกชื่อคัมภีร์อันมีเนื้อหา ๕ ประการ

๓. ตโต มาคธภาสาย มตตาวณฺณวิเภทนํ
 ลกฺขยลกฺขณสํยุตํ ปสฺนุนตฺถปทกฺกมํ.
 ๔. อิทํ วุดโตทยํ นาม โลภิจจฉนฺทนิสฺสิตํ
 อารภิสฺส'มหํ'ทานิ เตสํ สุขวิพฺพุทธิยา.

ตโต เพราะเหตุฉนั้น อิทานิ ในกาลนี้ อหํ ข้าพเจ้า อารภิสฺส
 จักเริ่ม(รจนา) อิทํ วุดโตทยํ นาม (คุณ) ซึ่งคัมภีร์ชื่อว่าวุดโตทัยนี้
 มตตาวณฺณวิเภทนํ อันต่างกันโดยเป็นมาตราวุดติและวัณฺณวุดติ ลกฺขย-
 ลกฺขณสํยุตํ อันประกอบด้วยสูตรและเป็นอุทาหรณ์ ปสฺนุนตฺถปทกฺกมํ
 อันมีลำดับแห่งเนื้อความและบทอันชัดเจน โลภิจจฉนฺทนิสฺสิตํ อันอาศัย
 ซึ่งโลกียฉันทํ มาคธภาสาย ด้วยภาษาของคนชาวมคธ สุขวิพฺพุทธิยา เพื่อ

ความรู้ง่าย เตลส์ (สุทฺธมาคธิกาน์) ของชนทั้งหลายผู้รู้ซึ่งภาษาสมาคธีย่างเดียวเหล่านั้น.

เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้ ข้าพเจ้า(ผู้เชื่อว่าพระลัษมรักชิตะ) จักรรจนาคัมภีร์ฉันท์ชื่อว่าวุดโตทัย อันจำแนกออกเป็นมาตราพฤติและวรรณพฤติ ซึ่งมีสูตรเป็นอุทาหรณ์ในตัว มีลำดับบรรลและบทชัดเจน อิงอาศัยฉันท์ของชาวโลกด้วยภาษาของชนชาวมคธ เพื่อให้ผู้รู้ภาษาสมาคธีย่างเดียวเข้าใจได้ง่าย.

เนื้อหาของคาถาที่ ๓ และ ๔ มี ๕ ประการ คือ

๑. **สัญญา** เรียกชื่อคัมภีร์ที่รจนาศึ้นว่า วุดโตทัย ด้วยคำว่า อิหิ วุดโตทัย นาม
๒. **นิมิต** แสดงเหตุให้ผู้รู้ภาษาสมาคธีสามารถรู้ได้โดยง่าย ด้วยคำว่า อารภิสถึ
๓. **กัตตา** ประกาศชื่อผู้รจนาคัมภีร์วุดโตทัย ด้วยคำว่า อหึ (สงฆรภุชิต นาม) อารภิสถึ
๔. **ปริมาณ** แสดงขอบเขตของคัมภีร์ ด้วยคำว่า มุดตาวณณวิเกทหนึ
๕. **ปโยชนึ** กล่าววัตถุประสงค์ว่าเพื่อความรู้ง่าย ด้วยคำว่า เตลส์ สุชวิพุทธิยา

คณนิยาม

คณะ ๕ ในมาตราพฤติ

๖. ภชสา สพพคลหุ ปญจิเม สณฺจิตา คณา
 อริยาทิมฺหิ วิญญेยฺยา คโณ อิตฺ จตฺกฺกโล.

อิมะ ปญจ คณา คณะทั้งหลาย ๕ เหล่านี้ (อิติ คือ) ภชสา (จ) ภคณะ ชคณะ และ สคณะ ทั้งหลายด้วย สพพคลหุ มคณะอันมีครุทั้งหมด และ นคณะอันมีลหุทั้งหมด ทั้งหลายด้วย โสตุชเนน อ้นนํกคักศึกษา วิญญेยฺยา พิงฺทราบ สณฺจิตา ว่าดำรงอยู่ อริยาทิมฺหิ ในมาตราพฤติ มีอริยคาถาเป็นต้น, คโณ คณะ อิตฺ ในมาตราพฤติมีอริยคาถาเป็นต้นนี้ จตฺกฺกโล ต้องมีคณะละ ๔ มาตรา.

นํกคักศึกษาพิงฺทราบว่า ในมาตราพฤติมีอริยคาถาเป็นต้น คณะทั้ง ๕ ควรให้มีคณะละ ๔ มาตรา คือ

๑. ภ คณะ มีครุอยู่หน้า เขียนด้วย ๒ ๑ ๑ = ๔ มาตรา
๒. ช คณะ มีครุอยู่กลาง เขียนด้วย ๑ ๒ ๑ = ๔ มาตรา
๓. ส คณะ มีครุอยู่หลัง เขียนด้วย ๑ ๑ ๒ = ๔ มาตรา
๔. ม คณะ มีครุล้วน เขียนด้วย ๒ ๒ = ๔ มาตรา
๕. น คณะ มีลหุล้วน เขียนด้วย ๑ ๑ ๑ ๑ = ๔ มาตรา

ครุลหุสรูป

สัญลักษณ์ของครุและลหุ

๗. สโยคาคิ จ ทีโฆ จ นิคฺคหิตฺปโร จ โย
 ครุ วงโก ปาทนฺโต วา รสฺโสณฺโณ มตฺติโก ลฺลฺช.

โย (อกฺขโร) อักขรวีโด สโยคาคิ เป็นตัวหน้าของพยัญชนล้งโยคด้วย โย ทีโฆ จ ออกเสียงยาวด้วย นิคฺคหิตฺปโร จ มีนิคคหิตอยู่หลังด้วย

สนฺติ มีอยู่, โส (อกฺขโร) อักษรนั้น ครุ (โหติ) เป็นครุ. ปาหนฺโต (อกฺขโร) อักษรที่อยู่ท้ายบาทคาถา ครุ วา (โหติ) เป็นครุบ้าง, ครุ เสียง ครุ วงโก (โหติ) มีสัณฐานโค้ง. อญฺโธ รสฺโส เสียงรัสสะอื่นจากครุ มตฺติโก อันมีเสียงมาตราเดียว ลหุ (โหติ) มีชื่อว่าลหุ, ลหุ เสียงลหุ อฺชฺ (โหติ) มีสัณฐานตรง.

เสียงครุ มี ๔ อย่าง คือ

๑. **สังโยคาคิครุ** อักษรตัวหน้าของพยัญชนะสังโยค เป็นครุ
เช่น ทตฺวา หิตฺวา ภูตฺวา

๒. **ทิมะ** อักษรเสียงยาว เป็นครุ
เช่น นาวา นที วฐฺ เต โค

๓. **นิคคิตฺปรครุ** อักษรที่มีนิคคิตอยู่ท้าย เป็นครุ
เช่น อหํ กิ วิสุํ

๔. **ปาหันทครุ** อักษรที่อยู่สุดท้ายบาทคาถา เป็นครุ
เช่น ынฺทฺนฺนิมิตฺตํ อวมงฺคฺลญจ

เสียงครุ มีสัณฐานโค้งอน, เสียงลหุ มีมาตราเดียว มีสัณฐานตรง

สังโยคาคิครุกลายเป็นลหุบ้าง

๘. ปเร ปาทาทิสฺโยเค โย ปุพฺโพ ครุกฺกฺขโร
ลหุ ส กฺวจิ วิญญฺเยโย ตทฺทาทฺรณํ ยถา.

โย อกฺขโร อักษรใด ปุพฺโพ อยู่ข้างหน้าพยัญชนะสังโยค ครุโก (โหติ) เป็นครุ, โส ครุ นั้น (โสตุชเนน อันนํคฺคิษา) วิญญฺเยโย พิงทฺราบ ลหุ ว่าเป็นลหุ กฺวจิ บ้าง ปเร ปาทาทิสฺโยเค เพราะพยัญชนะสังโยคอยู่ต้นของบาทข้างหลัง ตทฺทาทฺรณํ ตัวอย่างของครุเป็นลหุ นั้น ยถา เช่น.

นักศึกษ่าพึงทราบว่่า อักษรที่มีเสียงเป็นครุอยู่หน้าพยัญชนสังโยค จะกลายเป็นลหุบ้าง เพราะอยู่หน้าพยัญชนสังโยคต้นบาทหลัง เช่น

ตัวอย่างครุเป็นลหุ

๙. ทสฺสนรสนานูวเน นิพพุทเคธา ชินสฺส'ยํ ชนตา
 วิมุหฺยชนนี สลฺยต- กิริยา นู กํ นา'นุรณฺชยติ.

อัย ชนตา หมู่ชนนี้ นิพพุทเคธา มีความยินดีอยู่เนื่องนิตย์ ทสฺสนรสนานูวเน ในการเสวยรสแห่งการเห็น ชินสฺส ซึ่งพระพุทเจ้า ผู้ทรงชนะมาร ภาวติ ย่อมมี. สลฺยตกิริยา พระกิริยาอันพระองค์สำรวม แล้ว วิมุหฺยชนนี อันเป็นบ่อเกิดแห่งความอัศจรรย์ กํ ยังใครๆ น นู อนุรณฺชยติ ย่อมไม่ให้นินดีหรือ.

หมู่ชนเสวยความเอิมอิมใจ เมื่อได้เห็นพระพุทเจ้าผู้ทรงชนะมาร พระ สีส่าที่พระพุทองค์ทรงสำรวมดีแล้วล้วนเป็นบ่อเกิดแห่งความอัศจรรย์ใจ จะ ไม่ทำให้ใครๆ นินดีได้เลยหรือ

สังเกตสังขยา บาท และยติ

๑๐. วิญญะยฺยา โลกโต สลฺยณา สมฺพุทโทสุรสาทินิ.
 ปาโท เณฺยโย จตฺตถฺโส ปทจฺเจโท ยติ ภาเว.

สลฺยณา ความหมายรู้ทั้งหลาย สมฺพุทโทสุรสาทินิ (สมฺพุทธานิ) แห่งคัพพ์ทั้งหลาย มี สมฺพุท อุตฺ และ รส เป็นต้น วิญญะยฺยา อันนักศึกษ่า พึงทราบ โลกโต ตามโวหารของชาวโลก. จตฺตถฺโส ส่วนที่ ๔ (คาถาย) ของคาถา เณฺยโย อันนักศึกษ่าพึงทราบ ปาโท ว่าเป็นบาท. ปทจฺเจโท การแยกบทออกเสียง ยติ ภาเว ชื่อว่าเป็นยติ.

ความหมายใจรู้คัพพ์ มี สมฺพุท (มหาสมฺพุท) อุตฺ (อ้อย) รส (รสชาติ) เป็นต้น เป็นไปตามโวหารของชาวโลก, ๔ ส่วนของคาถา ชื่อว่าบาท, การ แยกบทออกเสียง ชื่อว่ายติ

คาถา ๓ ประเภทในวรรณพฤติ

๑๑. สม'ม'หุตสม' วุดต' วิสม' จาปร' ติธา
 สมา ลกขณโต ปาทา จตดาโร ยสุส ต' สม'.
๑๒. ยสุส'นุติเมน ทุติโย ตติเยนา'ทิโม สโม
 ต'ท'หุตสมมณญ' ตู ภินุนลกขณปาทิก'.

วุดต' คาถา (อตุถิ มีอยู่) ติธา โดย ๓ ประการ (อิติ คือ) สม' จ สมคาถาด้วย อ'หุตสม' จ อ'หุตสมคาถาด้วย อปร' วิสม' จ วิสมคาถาอื่นด้วย.

จตดาโร ปาทา บาททั้งหลาย ๔ ยสุส ของคาถาใด สโม เหมือนกัน ลกขณโต โดยลักษณะ, ต' (วุดต') คาถานั้น สม' ชื่อว่าสมคาถา.

ตุติโย (ปาโท) บาทที่ ๒ ยสุส ของคาถาใด สโม เหมือนกัน ลกขณโต โดยลักษณะ (จ) ด้วย, อาทิโม (ปาโท) บาทเบื้องต้น สโม เหมือนกับ ตติเยน (ปาเทน) ด้วยบาทที่ ๓ ลกขณโต โดยลักษณะ (จ) ด้วย, ต' (วุดต') คาถานั้น อ'หุตสม' ชื่อว่าอ'หุตสมคาถา.

ตู ส่วน ภินุนลกขณปาทิก' (วุดต') คาถานั้นมีบาทที่มีลักษณะแตกต่างกัน อญญ' มีชื่ออื่นคือวิสมคาถา

คาถามี ๓ ประเภท คือ (๑) สมคาถา (๒) อ'หุตสมคาถา (๓) วิสมคาถา

(๑) คาถาที่มีบาททั้ง ๔ มีลักษณะเหมือนกัน ชื่อว่า สมคาถา

(๒) คาถาที่มีบาทที่ ๒ ลักษณะเหมือนกับบาทที่ ๔, และบาทแรกมีลักษณะเหมือนกับบาทที่ ๓ ชื่อว่า อ'หุตสมคาถา

(๓) คาถาที่มีบาทที่ ๒ ลักษณะเหมือนกับบาทที่ ๔, และบาทแรกมีลักษณะเหมือนกับบาทที่ ๓ ชื่อว่า วิสมคาถา

(๒) ปริภาสานิทเทศ

แสดงกฎเกณฑ์ของฉันท์ ๒๖ ประเภท

๑๓. ปาท'เมกกุขรา'รพุก ยาว ฉพพีสตกุขรา
ภเว ปาเทหิ ตัม ฉนุทํ นานานาโมทิตํ ตโต.

ยัม ฉนุทํ ฉันท์ใด ภเว ย่อมมี ปาเทหิ ด้วยบาททั้งหลาย อารพุก เริ่ม เอกกุขรํ ปาทํ ซึ่งบาทอันมี ๑ พยางค์ ยาว ฉพพีสตกุขรา (ปาทา) ถึงบาทอันมี ๒๖ พยางค์, ตโต เพราะเหตุอัน ตัม ฉนุทํ ฉันท์นั้น (อาจริเยหิ) อันอาจารย์ทั้งหลาย นานานาโมทิตํ กล่าวไว้แล้วโดยชื่อต่างๆ.

ฉันท์ที่อาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ เริ่มตั้งแต่ฉันท์ที่มีบาทละ ๑ พยางค์ จนถึงฉันท์ที่มีบาทละ ๒๖ พยางค์

ทัศนทกฉันท์ (คาถาที่มี ๓ หรือ ๖ บาท)

๑๔. ทณฺชกา จณฺทวฺภูจยาทิ ปาเทหิ ฉหิ, ตีหิ ตุ
'คาถา'ติ จ ปรตฺเถวํ ฉนฺโทสณฺญา ปกาสิตา.

จณฺทวฺภูจยาทิ คาถาอันมี จณฺทวฺภูจฺปิปาตตะ เป็นต้น ทณฺชกา เป็นทัศนทกฉันท์, ตุ ส่วน คาถา คาถา ยุตฺตา อันประกอบแล้ว ตีหิ ฉหิ จ ปาเทหิ ด้วยบาททั้งหลาย ๓ บาท และ ๖ บาท คาถาติ ชื่อว่าคาถา, ฉนฺโทสณฺญา ชื่อของฉันท์ ปรตฺถ ในคัมภีร์สันสกฤตอื่น (อาจริเยหิ) อันอาจารย์ทั้งหลาย (มีอาจารย์ปิงคละเป็นต้น) ปกาสิตา แสดงไว้แล้ว เหว่ อย่างนี้.

ชื่อของฉันท์ ที่อาจารย์ทั้งหลายแสดงไว้ในคัมภีร์ฉันท์สันสกฤต มี จณฺทวฺภูจฺปิปาตฉันท์เป็นต้นอย่างนี้ ๑ คาถา มี ๓ บาทบ้าง ๖ บาทบ้าง จัดเป็นทัศนทกฉันท์

ฉันท์ที่มีในพระไตรปิฎก

๑๕. อนนุตโรทิตัง จ'ณฺณ'- เมตัง สามณฺณนามโต
 คาถาอิจฺเจว นินฺทิกฺกุจฺัง มุนินฺทวจนเ ปน.

ก็ ส่วน เอตัง จ อนนุตโรทิตัง (วณฺณวุดติปปเภท) ประเภทแห่ง
 วรรณพุดตินั้น อันข้าพเจ้า(พระสังฆรักชิตะ)กล่าวแล้วในอันต่อเนื่องกันด้วย
 (ในข้อ ๑๓-๑๔) ๑ณฺณ จ (มตฺตวาวุดติปปเภท) ประเภทแห่งมาตราพุดติ
 อื่นด้วย (ที่จะกล่าวในปริจเฉทที่ ๒) นินฺทิกฺกุจฺัง อันบัณฑิตแสดงไว้แล้ว
 คาถา อิติ เหว ว่าเป็นคาถานั้นเกี่ยว มุนินฺทวจนเ ในพระพุทฺธพจนัง
 สามณฺณนามโต โดยชื่อสามัญทั่วไป.

ก็ ฉันท์ที่เป็นวรรณพุดติ (๒๖ ประเภท) ที่กล่าวไว้ก่อนนี้ และฉันท์ที่
 เป็นมาตราพุดติที่จะกล่าวต่อไป ในพระไตรปิฎกท่านก็เรียกว่าคาถา โดยชื่อ
 สามัญเหมือนกัน

แนวทางการประพันธ์ฉันท์

๑๖. วิเสสนามโต กิณฺจิ คเหตุวา สพฺพโถ'จิตัง
 ทสฺสยิสฺสสาม'หิ เต'ตฺถ นามานา'วิ ภวิสฺสเร.

อหัง ข้าพเจ้า คเหตุวา ถือเอาแล้ว กิณฺจิ (สญฺญาที) ซึ่งชื่อและ
 ลักษณะเพียงเล็กน้อย อุจฺติตัง อันควรถือเอา สพฺพธา โดยประการทั้ง
 ปวง วิเสสนามโต โดยชื่ออันพิเศษ ทสฺสยิสฺสสามิ จักแสดง เอตฺถ
 (วุดโตทเย) ในคัมภีร์วุดโตทัยนี้, เต (ตานิ นามานิ) ชื่อทั้งหลายเหล่านั้น
 ภวิสฺสเร จักมี อาวิ อย่างแจ่มแจ้ง.

ข้าพเจ้านำเอาชื่อและลักษณะของฉันท์เท่าที่ควรถือเอาทั่วไปมาเพียง
 เล็กน้อย เรียกชื่อให้แตกต่างออกไปแล้วแสดงไว้ในคัมภีร์วุดโตทัยนี้ ชื่อเหล่านี
 นั้นจะปรากฏในกัณฑ์ข้างหน้า

อิติ วุดโตทเย ฉนฺทลลิตี สญฺญาปริภาสานิทฺเทโส นาม ปจฺโม ปริจฺเฉโท.
 จบปริจเฉทที่ ๑ ชื่อสัจญฺญาปริภาสานิทฺเทโส ในคัมภีร์วุดโตทัยฉันท์

ปริจเฉทที่ ๒

มัตตาวุตตินิกเทศ แสดงมาตราพฤติ

อริยาคาถา ๖ กลุ่ม

การกำหนดคณะ

๑๗. ฉฺฉุโจ'ชิลลหุ โช วา คยุดา'ญญเย ฉ'คคณา น โช วิสเม
อริยาย'นุตทุเต โล ฉฺฉุโจ'นุตเต โค คณา ฉ'ญญเย.

(ปจฺมทุเต) ในครั้งแรก อริยาย แห่งอริยาคาถา ฉฺฉุโจ คณะที่ ๖
อชิลลหุ เป็นคณะอันมีลหุทั้งหมด (หรือเป็นสัพพลหุคาถา) โช วา หรือ
เป็น ช คณะ, ฉ คณา คณะทั้งหลาย ๖ คณะ คยุดา อันประกอบด้วย
ครุ(สุดท้าย) ญญเย เหล่าอื่นจากคณะที่ ๖ (ภวานฺติ) มีอยู่, โช ช คณะ
น (โหติ) ย่อมไม่มี วิสเม ในวิสมะฐานะ (ฐานะเลขคือ ๑, ๓) อนุตทุเต
(อปรทุเต) ในครั้งสุดท้าย, ฉฺฉุโจ คณะที่ ๖ โล (ภวาติ) เป็นลหุ(ตัวเดียว),
โค ครุ (ภวาติ) ย่อมมี อนุตเต ในที่สุด, คณา คณะทั้งหลาย ฉ ๖ คณะ
ญญเย เหล่าอื่นจากฉฺฉุจลหุและอันตครุ (ภวานฺติ) ย่อมมี.

คณะที่ ๖ เป็นสัพพลหุคณะ หรือ ช คณะหกคณะอื่นที่ประกอบด้วย
ครุมีอยู่ ไม่มี ช คณะในวิสมะคณะ (คณะคือ) ส่วนในครึ่งหลังของอริยาคาถา
คณะที่ ๖ เป็นลหุ ครุมีอยู่ในคณะท้าย และคณะ ๖ อื่นมีอยู่

การกำหนดยติ

๑๘. ปจฺมทุเต ฉฺฉุโจ เจ สพฺพลเหตุถา'ทิลหุณี ภวาติ ยติ
ตปฺปรโก'นุตเตปี สเจ จริเมปี ภวาติ จตฺตตุ'โถ'นุตเต.

เจ หากว่า ปจฺมทุเต ในครั้งแรก (อริยาย) ของอริยาคาถา
ฉฺฉุโจ คณะที่ ๖ สพฺพลหุ (ภวาติ) เป็นสัพพลหุคณะ ยติ ยติ ภวาติ ย่อม

มี อาทิลหุณี ในลหุตัวแรก เอตถ ในคณะที่ ๖ นี้, สเจ หากว่า โส คณะที่ ๖ นั้น ตปฺปรโก (ภวติ) เป็นคณะอันมีสัพพหุคณะนั้นในเบื้องหลัง ยติ ยติ ภวติ ย่อมมี อนฺเตปิ แม้ในที่สุดแห่งคณะที่ ๖, จตฺตฺโถ คณะที่ ๔ จริเมปิ แม้ในครั้งสุดท้าย ตปฺปรโก (ภวติ) เป็นคณะอันมีสัพพหุ คณะนั้นในเบื้องหลัง ยติ ยติ ภวติ ย่อมมี อนฺเต ในที่สุดแห่งคณะที่ ๔.

ถ้าคณะที่ ๖ ในครั้งแรกเป็นสัพพหุคณะ ยติย่อมมีที่ลหุแรก(ของคณะที่ ๖), ถ้าคณะที่ ๖ นั้นมีสัพพหุคณะอยู่ท้าย(คือเป็นคณะที่ ๗) ยติย่อมมีที่ลหุท้าย, แม้ในครั้งหลัง ถ้าคณะที่ ๔ มีสัพพหุคณะอยู่ท้าย(คือเป็นคณะที่ ๕) ยติย่อมมีในที่สุด(ของคณะที่ ๔)

อริยาสามัญญ

๑๙. อริยาสามญญํ เจ ปุพฺโพทิตลฺกฺขณํ ภเว ยสฺสา.

เจ หากว่า ปุพฺโพทิตลฺกฺขณํ ลักษณะอันเรากล่าวแล้วใน ๒ คาถาข้างต้น ภเว มีอยู่ ยสฺสา (คาถาย) แก่คาถาใด, (สา) คาถานั้น อริยาสามญญํ ชื่อว่า อริยาสามัญญคาถา

คาถาอันมีลักษณะที่กล่าวมาก่อน เป็นอริยาคาถาทั่วไป

ปฐยาอริยาคาถา

๒๐. อาทิม'มถ ปาทยฺกํ ยสฺสา ตฺย'เสหิ สา ปถฺยา.

อถ ถ้าว่า ปาทยฺกํ คู่แห่งบาท อาทิม' อันมีในเบื้องแรก (อุภยตฺถ ปุพฺพทฺฐาปรทฺฐเส) ในครั้งแรกและครั้งหลังทั้งหลายทั้ง ๒ ยสฺสา (คาถาย) ของคาถาใด (ปุพฺพทิตลฺกฺขณาย) อันมีลักษณะอันเรากล่าวแล้วในเบื้องแรก (ยฺตฺต) ครอบคลุมแล้ว ตฺย'เสหิ ด้วยส่วน ๓ ทั้งหลาย (ด้วยคณะ ๓ ทั้งหลาย), สา คาถานั้น ปถฺยา ชื่อว่า ปฐยาอริยาคาถา.

คาถาที่มี(วิสม)บาทคู่แรกมี ๓ คณะ ชื่อว่า ปฐยาอริยา

วิปูลาอริยาคาถา

๒๑. ยตถ คณตตย'มุลลงฺฆิ- โย'ภยตถา'ทิโม ภเว วิปูลา.

อาทิโม บาทอันมีในเบื้องต้นแรก อุกยตถ (ปุพฺพทฐาปรทฺธเสสุ) ในครั้งแรกและครั้งหลังทั้งหลายทั้ง ๒ ยตถ ในคาถาใด (ปุพฺพโพทิตลฺกฺขณาย) อันมีลักษณะอันแรกกล่าวแล้วในเบื้องต้นแรก อุลลงฺฆิย ข้ามแล้ว คณตตย' ซึ่งหมวด ๓ แห่งคณะ ภเว ย่อมมี, (สา) คาถานั้น วิปูลา ชื่อว่า วิปูลาอริยาคาถา.

คาถาอันมีลักษณะที่กล่าวมาก่อน มีบาทแรกในส่วนทั้ง ๒ ที่มีบาทเกิน ๓ คณะแรก ชื่อว่า วิปูลาอริยา

จปลาอริยาคาถา

๒๒. ครุมชฺฌโค ชกาโร จตฺตถโก ทุตฺติโย จปลา.

จตฺตถโก คณะที่ ๔ ทุตฺติโย และคณะที่ ๒ (อุภยตถ) ในครั้งแรกและครั้งหลังทั้งหลายทั้ง ๒ ยสฺสา ของคาถาใด (ปุพฺพโพทิตลฺกฺขณาย) มีลักษณะอันแรกกล่าวแล้วในเบื้องต้นแรก ชกาโร (ภเว) เป็น ช คณะ ครุมชฺฌโค อันถึงซึ่งท่ามกลางแห่งครุ, (สา) คาถานั้น จปลา ชื่อว่า จปลาอริยาคาถา.

คาถาอันมีลักษณะที่กล่าวมาก่อน มีทุตฺติยคณะและจตฺตถคณะเป็น ช คณะอยู่กลางครุ ชื่อว่า จปลาอริยา

มุขจปลาอริยาคาถา

๒๓. จปลาคตา'ขิลฺ เจ ทลา'ทิมํ ลกฺขณํ ภชฺติ ยสฺสา
ปถฺยาลกฺขณ'มณฺณํ มุขจปลา นาม สา ภวติ.

เจ หากว่า ลกฺขณํ ลักษณะ จปลาคตํ อันมาแล้วใน จปลาคาถา อขิลฺ ทั้งหมด ภชฺติ ย่อมถึง อาทิมํ ทลํ ซึ่งครั้งอันมีในเบื้องต้นแรก

ยสุสา ของคาถาใด, ปถยาลกฺขณํ ลักษณะแห่งปฐญาอริยาคาถา ภชาติ
 ย่อมเข้าถึง อญฺญํ ซึ่งครั้งหลังอื่น, สํ คาถานั้น มุขจปลา ภวติ มีชื่อ
 ว่า มุขจปลาคาถา.

คาถาที่มีลักษณะทั้งหมดอันมาในจปลาคาถาเข้าถึงครั้งแรก ส่วน
 ลักษณะของปฐญาอริยาคาถาเข้าถึงครั้งหลังอื่น ชื่อว่า มุขจปลาอริยา

ชมนจปลาอริยาคาถา

๒๔. ปถยาย ลกฺขณํ เจ ปจฺมทฺเธ ลกฺขณํ ตฺว จปฺลาย
 ทฺตฺติเย ทเลถ ยสุสา ปกิตฺติตา สํ ชมนจปลา.

เจ หากว่า ลกฺขณํ ลักษณะ ปถยาย แห่งปฐญาอริยาคาถา
 (ภชาติ) ย่อมเข้าถึง ปจฺมทฺเธ ในครั้งแรก ยสุสา ของคาถาใด, ตฺว ส่วน
 ลกฺขณํ ลักษณะ จปฺลาย ของจปลาอริยาคาถา (ภชาติ) ย่อมเข้าถึง,
 ทฺตฺติเย ทเล ในครั้งที่ ๒ (หรือในครั้งหลัง), สํ คาถานั้น ปิงฺคลาจรียเณ
 อันอาจารย์ปิงคละ ปกิตฺติตา กล่าวแล้ว ชมนจปลา ชื่อว่า ชมนจปลา
 อริยาคาถา.

คาถาที่มีลักษณะของปฐญาอริยาในครั้งแรก ส่วนลักษณะของจปลา
 คาถามีในครั้งหลัง ท่านเรียกว่า ชมนจปลา

อริยาชาติโย จบอริยาคาถา.

คิตติคาถา ๔ กลุ่ม

คิตติคาถา

๒๕. สพพ์ ปจมทเล ยทิ ลกขณ'มรียาย วุดต'มฺภเยสุ
ยสุสา ทเลสุ ยุดต์ วุดตา สา คีติ วุดตยติลลิตา.

ยทิ ถ้าว้า ลกขณ'ม' ลักษณะ' สพพ์ ทั้งหมด วุดต' อันเรากล่าว
แล้ว ปจมทเล ในครั้งแรก อรียาย ของอรียาคาถา ยุดต์ ประกอบ
แล้ว อฺภเยสุ ทเลสุ ในครั้งทั้งหลายทั้ง ๒ ยสุสา ของคาถาใด,
สา คาถานั้น วุดตยติลลิตา อันงามด้วยยติอันเรากล่าวแล้ว (ปัจจุลา-
จรีเยน) อันอาจารย์ปัจจุละ วุดตา เรียกแล้ว คีติ ว่า คีติคาถา.

คาถาที่มีลักษณะทั้งหลายของอรียาคาถา ที่กล่าวไว้ในครั้งแรก
ประกอบในครั้งทั้งสองงามด้วยจ้งหะหยุดที่กล่าวมาแล้ว เรียกว่าคีติ

อุปคิตติคาถา

๒๖. อรียาย' ทุดิตยทุธะ คคิตตา'ชิลลกขณ' ย' ต'
ภวติ ทเลสุ'ภเยสุปี ยทิ ยสุสา สา'ย'มฺอุปคิตติ.

ย' อชิลลกขณ' ลักษณะ'ทั้งหมดใด คคิต' อันเรากล่าวแล้ว
ทุดิตยทุธะ ในครั้งหลัง อรียาย' ในอรียาคาถา (อตฺถิ) มีอยู่, ยทิ ฬิว่า
ต' ลักษณะ'ทั้งหมดนั้น ภวติ มีอยู่ อฺภเยสุปี ทเลสุ ในครั้งทั้งหลายแม้
ทั้ง ๒ ยสุสา ของคาถาใด, อย' คาถานี้ (วุดตยติลลิตา) อันงามด้วย
ยติอันเรากล่าวแล้ว อุปคิตติ ชื่อว่า อุปคิตติคาถา.

คาถาที่มีลักษณะ'ทั้งหมดที่กล่าวมาในครั้งหลังในอรียา (ประกอบ)ใน
ครั้งทั้งสอง ชื่อว่า อุปคิตติ

อุคคีติคาถา

๒๗. อริยาย'ทุททุติยัม ปุพฺพโพิทตลฺกฺขโณเปตัม
 วิปริยเยนา'ภินิหิตัม ยสฺสา สมฺภวติ เจ'ห โส'คฺคิตฺติ.

เจ หากว่า อทุททุติยัม ครึ่งอันมี ๒ ส่วน (หมวด ๒ แห่งครึ่ง) **ปุพฺพโพิทตลฺกฺขโณเปตัม** อันประกอบด้วยลักษณะอันเรากล่าวแล้วในเบื้องต้นแรก อริยาย ของอริยาคาถา **อภินิหิตัม** อันบุคคลกล่าวแล้ว (รจนาแล้ว) **วิปริยเยน** โดยสลับกัน (อุภเยสุปี ทเลสฺ) ในครึ่งทั้งหลายแม้ทั้ง ๒ **ยสฺสา** ของคาถาใด **สมฺภวติ** มีอยู่, **สา** คาถานั้น **อุคฺคิตฺติ** ชื่อว่า **อุคคีติคาถา** **อิห** ในกลุ่มคีติคาถานี้.

คาถาที่มีครึ่งทั้งสองของอริยาคาถาซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่กล่าวมาก่อนได้ถูกกล่าวโดยสลับกัน ชื่อว่า **อุคคีติ** ในกลุ่มคีติคาถานี้

อริยาคีติคาถา

๒๘. อริยาปุพฺพทุทฺถัม ยทิ ครุเน'เกนา'ธิเกน นิธเน ยุตฺตัม
 ยทิ ปุพฺพทุทฺถสมานัม ทล'मितฺวั โจ'ทิตา'ย'มริยาคีติ.

ยทิ หมายความว่า **อริยาปุพฺพทุทฺถัม** ครั้งแรกของอริยาคาถา (**ยสฺสา**) ของคาถาใด **ยุตฺตัม** ประกอบแล้ว **เอเกน ครุณา** ด้วยครุ ๑ ตัว **อธิเกน** อันเกินมา **นิธเน** ในที่สุด (**สมฺภวติ**) มีอยู่, **ยทิ** หมายความว่า **อิตุวั ทลัม จ** ครั้งนอกนี้ด้วย **ปุพฺพทุทฺถสมานัม** เสมอกับครั้งแรก, **อโย** คาถานี้ **อุทิตา** ถูกเรียก **อริยาคีติ** ว่าอริยาคีติ.

คาถาที่มีครั้งแรกของอริยาคาถาประกอบด้วยครุ ๑ พยางค์ เกินมาในที่สุด และมีส่วนอื่น(คือครึ่งหลัง)เหมือนครั้งแรก ชื่อว่า **อริยาคีติ**

คีติชาติโย จบคีติคาถา.

เวตาลียคาถา ๙ กลุ่ม เวตาลียคาถา

๒๙. วิสเม ฉ ลियํ กลา มุเข สเม ตว'ภูจ รลคา ตโต'ปรี
เวตาลียํ ต'มฺจุจเต ลหุจกํ น นิรฺนตรีสเม.

(จ) หากว่า ฉ กลา มาตราทั้งหลาย ๖ ลियํ ฟิงมี มุเข ในเบื้องต้นแรก วิสเม ในวิสมบาท, ตุ ส่วนว่า ภูจ กลา มาตราทั้งหลาย ๘ ลियํ ฟิงมี สเม ในสมบาท, รลคา ร คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย ลियํ ฟิงมี อฺปรี ในเบื้องหลัง ตโต จาก ๖ มาตรา และ ๘ มาตราเหล่านั้น, ลหุจกํ หมวด ๖ แห่งลหุ น ลียา ไม่ฟิงมี นิรฺนตรี ติดต่อเนื่องกัน สเม ในสมบาท (ยสุส) ของคาถาใด, ตํ คาถานั้น อฺจุจเต ย่อมถูกเรียก เวตาลียํ ว่าเวตาลียคาถา.

คาถาที่มี ๖ มาตราอยู่หน้าในวิสมบาท ส่วนในสมบาทมี ๘ มาตราประกอบด้วย ร คณะ ลหุ และครุต่อจากนั้น ลหุ ๖ พยางค์ติดต่อกันย่อมไม่มีในสมบาท ท่านเรียกว่า เวตาลียคาถา

โอปัจฉันทสกคาถา

๓๐. เวตาลีโยปมํ มุเข ตํ โอปจฺฉนฺทสกํ รยา ย'ทฺนเด.

(ยทิ) ติว่า ยํ คาถาใด เวตาลีโยปมํ เป็นเช่นเดียวกับด้วยเวตาลียคาถา มุเข ในเบื้องต้นแรก (ลियํ) ฟิงเป็น, รยา ร คณะ และ ย คณะทั้งหลาย (ลियํ) ฟิงมี อนฺเด ในที่สุด (ยสุส) ของคาถาใด, ตํ คาถานั้น โอปจฺฉนฺทสกํ ชื่อว่า โอปัจฉันทสกคาถา.

คาถาที่เหมือนเวตาลียคาถาในส่วนแรก มี ร ย คณะอยู่ท้าย ชื่อว่า โอปัจฉันทสกคาถา

อาปาตลิกาคาถา

๓๑. อาปาตลิกา กถิตา'ยัม ภคคา'นุเต ยทิ ปุพฺพ'มिव'ณฺณํ.

ยทิ ติว่า ภคคา ภ คณะ ครุ และครุทั้งหลาย ลियัม พิงมี อนุเต ในที่สุด (ยสุสา) ของคาถาใด, อนุณํ ลักษณะอื่น ปุพฺพํ อิว (ลिया) เป็นราวกะว่าเวตาสีคาถาข้างหน้า, อยัม คาถานี้ (ปิณฑลาจริเยน) อันอาจารย์ปิงคะละ กถิตา กล่าวแล้ว อาปาตลิกา ว่าชื่อ อาปาตลิกาคาถา.

คาถาที่มี ภ คณะ และครุ ๒ พยางค์อยู่ทำยนี้ (มีลักษณะอื่นเหมือนเวตาสีคาถาก่อน) ท่านเรียกว่า อาปาตลิกา

ทักขินันติกาคาถา

๓๒. ยทา'ทิตโต ทกฺขินนฺติกา จิตฺเต'ตฺถ ปาเทสุวา'ชิลฺลสุ โช.

ยทิ ติว่า โช ช คณะ จิตเต ตั้งอยู่แล้ว อาทิตโต ในเบื้องต้นแรก ปาเทสุ ในบาททั้งหลาย อชิลลสุ ทั้งหมด (ยสุสา) ของคาถาใด, อนุณํ ลักษณะอื่น (ปุพฺพํ อิว) เป็นราวกะว่า เวตาสีคาถาข้างหน้า (ลिया) พิงเป็น, (อยัม) คาถานี้ (กถิตา) อันอาจารย์ปิงคะละเรียกแล้ว ทกฺขินนฺติกา ว่า ทักขินันติกา เอตฺถ ในกลุ่มเวตาสีคาถานี้.

คาถาที่มี ช คณะอยู่หน้าในบาททั้งหมด (มีลักษณะอื่นเหมือนเวตาสีคาถาก่อน) ชื่อว่า ทักขินันติกา ในกลุ่มเวตาสีคาถานี้

อุทิจจวุดติคาถา

๓๓. อุทิจฺจวุดฺตี'ติ วุจฺจเต โช จา'โท วิสเมสุ สณฺณจิตฺโต.

เจ หากว่า โช ช คณะ สณฺณจิตโต ตั้งอยู่แล้ว อาโท ในเบื้องต้นแรก วิสเมสุ ในวิสมบาททั้งหลาย (ยสุสา) ของคาถาใด, อนุณํ ลักษณะอื่น ปุพฺพมिव เป็นราวกะว่าเวตาสีคาถาข้างหน้า (ลिया) พิงมี, สทา คาถานั้น

วัจเต อาจารย์ปิงคละย่อมเรียก อุทิจจวุดตตีติ ว่า อุทิจจวุดตติคาถา.

คาถาที่มี ช คณะอยู่หน้าในวิสมบาท (มีลักษณะอื่นเหมือนเวตาลียคาถาก่อน) ท่านเรียกว่า อุทิจจวุดติ

ปัจจวุดตติคาถา

๓๔. ปุพฺพตฺถ สเมสฺสุ เจ คชา ปจฺจวุดฺติ'รฺกิตา'ติ สณฺจิตา.

เจ หากว่า คชา ครูและ ช คณะทั้งหลาย สณฺจิตา ตั้งอยู่แล้ว
 ปุพฺพตฺถ ในเบื้องต้นแรก สเมสฺสุ ในสมบาททั้งหลาย (ยสุธา) ของคาถาใด,
 อดฺธํ ลักษณะอื่น ปุพฺพมิมิ เป็นราวกะว่าเวตาลียคาถาข้างหน้า (ลียา)
 พิงมี, สา คาถานั้น อุทิตะ อันอาจารย์ปิงคละเรียกแล้ว ปจฺจวุดฺตีติ ว่า
 ปัจจวุดตติคาถา.

คาถาที่มีครูและ ช คณะอยู่หน้าในสมบาท(มีลักษณะอื่นเหมือน
 เวตาลียคาถา) ท่านเรียกว่า ปัจจวุดติ

ปวัตตคคาถา

๓๕. สมาสมา'ตรา'ทินิ สมา สํยฺตฺตา ภวติ ตํ ปวตฺตกํ.

(เจ) หากว่า สมาสมา สมบาทและวิสมบาททั้งหลาย อาทินิ ของ
 ปัจจวุดตติคาถาและอุทิจจคาถาข้างหน้า(ที่ผ่านมา) สมา เป็นบาทอันเสมอกัน
 สํยฺตฺตา ประกอบแล้ว (ยสุมี) ในคาถาใด, ตํ คาถานั้น ปวตฺตกํ
 ชื่อว่า ปวัตตคคาถา อดฺธ ในกลุ่มเวตาลียคาถานี้.

คาถาที่มีสมบาทกับวิสมบาทของคาถาที่ผ่านมา (คือปัจจวุดติกับ
 อุทิจจวุดติ) ประกอบร่วมกัน ชื่อว่า ปวัตตกะ ในกลุ่มเวตาลียคาถานี้

อปฺรณฺติกาคาถา

๓๖. อสุสฺสา สฺมา สมกฺตา'ปรณฺติกา.

(เจ) หากว่า (จตุตฺตารอ ปาทา) บาททั้งหลาย ๔ บาท (ยสุสฺสา) ของคาถาใด สมกฺตา เป็นบาทอันบุคคลรจนมาแล้วด้วยสมบาท อสุสฺสา ของเวตาลียคาถานั้น (หรือของปวัตตกคาถานั้น หรือชนิดเวตาลียคาถานั้น) (ลियฺ) ฟังเป็น, สฺมา คาถานั้น อปรณฺติกา ชื่อว่า อปรณฺติกาคาถา.

คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประพันธ์ด้วยสมบาทของปวัตตกคาถานั้น (หรือ) คาถาที่มีบาททั้ง ๔ ประพันธ์ด้วยสมบาทของเวตาลียคาถานั้น ชื่อว่า อปรณฺติกา

จารุหาสิณีคาถา

๓๗. ตทญฺญชา จารุหาสิณี.

(เจ) หากว่า (จตุตฺตารอ ปาทา) บาททั้งหลาย ๔ บาท (ยสุสฺสา) ของคาถาใด ตทญฺญชา เป็นบาทอันเกิดขึ้นด้วยวิสมบาทอื่นจาก สมบาทของเวตาลียคาถา (หรือปวัตตกคาถา หรือชนิดเวตาลียคาถานั้น) (ลियฺ) ฟังเป็น, (สฺมา) คาถานั้น จารุหาสิณี ชื่อว่า จารุหาสิณีคาถา.

คาถาที่มีบาททั้ง ๔ เกิดมีด้วยวิสมบาทอื่นจากสมบาทของปวัตตกคาถานั้น (หรือ) คาถาที่มีบาททั้ง ๔ เกิดมีด้วยวิสมบาทอื่นจากสมบาทของเวตาลียคาถานั้น ชื่อว่า จารุหาสิณี

เวตาลียชาติโย จบเวตาลียคาถา.

มัตตาสมกคาถา ๖ กลุ่ม อจลธิติกาถา

๓๘. ทูวิกวิหตวสุลหุ อจลธิติริ'ห.

(เจ) หากว่า ทูวิตาวิหตวสุลหุ ลหุ ๘ ตัวอันบุคคลคุณแล้ว ด้วย ๒ (लिया) ฟังมี (ปฏิปาท์) ทุกๆบาท (ยสุสา) ของคาถาใด, (ส่า) คาถานั้น อจลธิติ ชื่อว่า อจลธิติกาถา อิห ในคัมภีร์วุดโตทัยนี้.

คาถาที่มีลหุ ๘ พยางค์คุณด้วย ๒ (ลหุ ๑๖ พยางค์) ชื่อว่า อจลธิติ ในกลุ่มมัตตาสมกคาถานี้

มัตตาสมกคาถา

๓๙. มตตาสมกั นวโม ลค'นุเต.

(เจ) หากว่า นวโม มาตราที่ ๙ (ปาเทสุ) ในบาททั้งหลาย (โสฬสมตเตสุ) อันมี ๑๖ มาตรา (ยสุส) ของคาถาใด โล เป็นลหุ, โค ครุ (लिया) ฟังมี อนุเต ในที่สุด, (ตั) คาถานั้น มตตาสมกั ชื่อว่า มัตตาสมกคาถา.

คาถาที่มีมาตราที่ ๙ (ในบาทที่มี ๑๖ มาตรา) เป็นลหุ และมีครุท้าย ชื่อว่า มัตตาสมกะ

วิสิโลกคาถา

๔๐. โช นุลา'ถ วา'ณฺณวา วิสิโลก.

อด ถ้าวว่า โช ช คณะกัตี นุลา วา ณ คณะและลหุทั้งหลายกัตี (ลियั) ฟังมี (ปรั) ในเบื้องหลัง อนุณวา จาก ๔ มาตราแรก (ปาเทสุ) ในบาททั้งหลาย (โสฬสมตเตสุ) อันมี ๑๖ มาตรา (ยสุส) ของคาถาใด, (โส) คาถานั้น วิสิโลก ชื่อว่า วิสิโลกคาถา.

คาถาที่มี ช คณะ หรือ น คณะและลหุ ท้าย ๔ มาตรา (ในบาทที่มี ๑๖ มาตรา) ชื่อว่า วิสิโลกะ

วานวาสิกาคาถา

๔๑. ตทวยโต วานวาสิกาขยา.

โซ วา ช คณะก็ดี นลสา วา น คณะและลหุทั้งหลายก็ดี (ลียุ) ฟิงมี (ปร) ในเบื้องหลัง ตทวยโต จากหมวดสองแห่ง ๔ มาตรานั้น (หรือจาก ๘ มาตรา) (ปาเทสุ) ในบาททั้งหลาย (โสฬสมตเตสุ) อันมี มาตรา ๑๖ มาตรา (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น วานวาสิกาขยา ชื่อว่า วานวาสิกาคาถา

คาถาที่มี ช คณะ หรือ น คณะ และลหุ ท้ายหมวดสองแห่ง ๔ มาตรา นั้น ๘ มาตรา) (ในบาทที่มี ๑๖ มาตรา) มีชื่อว่า วานวาสิกา

จิตราคาถา

๔๒. ปญจฏจนวสุ ยทิ โล จิตรา.

ยทิ ผิวา โล ลหุ (ลียา) ฟิงมี ปญจฏจนวสุ ในมาตราที่ ๕ ที่ ๘ และที่ ๙ (ปาเทสุ) ในบาททั้งหลาย (โสฬสมตเตสุ) อันมี ๑๖ มาตรา (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น จิตรา ชื่อว่า จิตราคาถา.

คาถาที่มีลหุในมาตราที่ ๕ ที่ ๘ และที่ ๙ (ในบาทที่มี ๑๖ มาตรา) ชื่อว่า จิตรา

อุปจิตราคาถา

๔๓. **คลุยา'ภูจหิ เจ สธา วุปจิตฺรา.**

เจ หากว่า **คลุยา** **ครุ** **ลหุ** และ **ย** คณะทั้งหลาย (**ลियุ**) **พิงมี** (**ปร**) ในเบื้องหลัง) **อภูจหิ** จาก ๘ มาตราทั้งหลาย (**ปาเทสุ**) ในบาททั้งหลาย (**โสฬสมตฺเตสุ**) อันมีมาตรา ๑๖ มาตรา (**ยสุธา คาถาย**) ของคาถาใด, (**สธา คาถา**) คาถานั้น **อุปจิตฺรา** ชื่อว่า **อุปจิตราคาถา**.

คาถาที่มีครุ ลหุ และ ย คณะ ท้าย ๘ มาตรา (ในบาทที่มี ๑๖ มาตรา) ชื่อว่า อุปจิตรา

ปาทากุลกคาถา

๔๔. **ย'มตีตลฺกฺขณวิเสสยฺตี (จิตฺรา)**
มตฺตาสมาทิปาทาภิหิตํ (วิสิโลก)
อนิยตฺวตฺตปริมาณสหิตํ (วานวาสิกา)
ปถิตํ ชเนสุ ปาทากุลกํ. (วิสิโลก)

ย **ปชฺช** คาถาใด **อตีตลฺกฺขณวิเสสยฺตี** อันประกอบแล้วด้วยลักษณะพิเศษของมัตตาสมกคาถาเป็นต้นที่ล่วงแล้ว **มตฺตาสมาทิปาทาภิหิตํ** อันบุคคลรจนแล้วด้วยบาทของคาถาอันมีมัตตาสมกคาถาเป็นต้น **อนิยตฺวตฺตปริมาณสหิตํ** อันเป็นไปกับด้วยปริมาณของคาถาที่ไม่แน่นอน, **ตีปชฺช** คาถานั้น **ปถิตํ** ปรากฏแล้ว **ชเนสุ** ในชนทั้งหลาย **ปาทาкулก** ว่าปาทาкулกคาถา.

คาถาที่ประกอบด้วยลักษณะพิเศษของคาถาก่อน รจนด้วยบาทของมัตตาสมกคาถาเป็นต้น เป็นไปกับด้วยจำนวนคาถาที่ไม่แน่นอน เป็นที่รู้จักในชนทั้งหลายว่า ปาทากุลกะ

มตฺตาสมกชาติโย จบมัตตาสมกคาถา.

วิธีนับครุและลหุ

๔๕. วินา วรรณเหติ มตฺตา คา วินา วรรณา ครุหิ ตู
 วินา ลหุหิ ครโว ทเล ปถยาทีโน มตา.

ทเล ในครึ่ง(หน้าและหลัง) ปถยาทีโน ของคาถา มีปัฐยาอริยาคาถา เป็นต้น คา จำนวนครุทั้งหลาย (โสตุชเนหิ) อันนักศึกษาทั้งหลาย มตา พิงทราบ วินา โดยเว้น(โดยลบ) วรรณเหติ ซึ่งจำนวนพยางค์ทั้งหลาย มตฺตา จากจำนวนมาตรา, วรรณา จำนวนพยางค์ทั้งหลาย มตา อัน นักศึกษาพิงทราบ วินา โดยเว้น(โดยลบ) ครุหิ จากจำนวนครุทั้งหลาย มตฺตา จากจำนวนมาตรา, ลหุหิ จำนวนลหุทั้งหลาย มตานิ อันศึกษา พิงทราบ วินา โดยเว้น(โดยลบ) ครโว ซึ่งจำนวนครุทั้งหลาย วรรณา จากจำนวนพยางค์

ในครึ่งแรกและครึ่งหลังของปัฐยาอริยาคาถา เป็นต้น พิงรู้ครุโดยลบ พยางค์จากมาตรา, รู้พยางค์โดยลบครุจากมาตรา และรู้ลหุโดยลบครุจาก พยางค์

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทลลิตฺติ มตฺตาวุตฺตินิกทเทโส นาม ทฺตโย ปริจเฉท.
 จบปริจเฉทที่ ๒ ชื่อมัตตาวุตฺตินิกทเทโส ในคัมภีร์วุฒิตายฉันท

ปริจเฉทที่ ๓

สมวุดตินิทเทส แสดงสมวุดติคาถา

ค้ายัตติฉันท์ ๖ พยางค์, ตนมัมชฌมาคาถา

๔๖. ตยา เจ ตนมมชฌมา.

เจ หากว่า ตยา ต คณะ และ ย คณะทั้งหลาย (ลियัม) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น ตนมมชฌมา ชื่อว่า ตนมัมชฌมาคาถา.

คาถาที่มี ต ย คณะ ชื่อว่า ตนมัมชฌมา

อุณทิกานฉันท์ ๗ พยางค์, กุมารลิตาคาถา

๔๗. กุมารลิตา ชสุคา.

(เจ) หากว่า ชสุคา ช คณะ ส คณะ และครุทั้งหลาย (ลियัม) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น กุมารลิตา ชื่อว่า กุมารลิตาคาถา

คาถาที่มี ช ส คณะ และครุ ชื่อว่า กุมารลิตา

อนัญจุภาฉันท์ ๘ พยางค์
จิตรปทาคาถา

๔๘. จิตรปทา ยทิ ภา คา.

ยทิ ฆิว่า ภา ภา คณะทั้งหลาย คา และครุทั้งหลาย (ลियัม) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น จิตรปทา ชื่อว่า จิตรปทาคาถา.

คาถาที่มี ภา ภา คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า จิตรปทา

วิชชুমมาลาคาถา

๔๙. โม่ โม่ โค โค วิชชুমมาลา.

โม่ โม่ ม ๒ คณะ โค โค และครุ ๒ ตัว (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น วิชชুমมาลา ชื่อว่า วิชชুমมาลาคาถา.

คาถาที่มี ม ๒ คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า วิชชুমมาลา

มาณวกคาถา

๕๐. ภา ตลคา มาณวกิ.

(เจ) หากว่า ตลคา ต คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย (ลियฺ) ฟิงมี (ปร) ในเบื้องหลัง ภา จาก ภา คณะ (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส วุดตสุส) ของคาถาใด, (ตํ วุดตํ) คาถานั้น มาณวกิ ชื่อว่า มาณวกคาถา.

คาถาที่มี ต คณะ ลหุ และครุ ท้าย ภา คณะ ชื่อว่า มาณวกะ

สมานิกาคาถา

๕๑. คุลา สมานิกา รชา จ.

(เจ) หากว่า คุลา ครุและลหุทั้งหลายด้วย รชา จ ร คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น สมานิกา ชื่อว่า สมานิกาคาถา.

คาถาที่มีครุ ลหุ และ ร ช คณะ ชื่อว่า สมานิกา

ปมาณิกาคาถา

๕๒. ปมาณิกา ชรา ลคา.

(เจ) หากว่า ชรา ช คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย ลคา ลหุและ
ครุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย)
ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น ปมาณิกา ชื่อว่า ปมาณิกาคาถา.

คาถาที่มี ช ร คณะ ลหุ และครุ ชื่อว่า ปมาณิกา

พรหตีฉันท์ ๙ พยางค์

หลมุขีคาถา

๕๓. รา นสา ยทิ หลมุขี.

(ยทิ) ฉิวา นสา น คณะ และ ส คณะทั้งหลาย (ลियฺ) ฟิงมี (ปร)
ในเบื้องหลัง รา จาก ร คณะ (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย)
ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น หลมุขี ชื่อว่า หลมุขีคาถา.

คาถาที่มี น ส คณะ ท้าย ร คณะ ชื่อว่า หลมุขี

ภุชคสุสุสฎฐาคาถา

๕๔. ภุชคสุสุสฎฐา นา โม.

(เจ) หากว่า นา น คณะทั้งหลายด้วย โม ม คณะด้วย (ลियฺ) ฟิง
มี (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา)
คาถานั้น ภุชคสุสุสฎฐา ชื่อว่า ภุชคสุสุสฎฐาคาถา.

คาถาที่มี น น ม คณะ ชื่อว่า ภุชคสุสุสฎฐา

ปันตินันท์ ๑๐ พยางค์ สุทธรวิราชิตคาถา

๕๕. มุสา ชุคา สุทธรวิราชิต มต.

(เจ) หากว่า มุสา ม คณะ และ ส คณะทั้งหลายด้วย ชุคา ช คณะ และครุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส วุดตสุส) ของคาถาใด, (ตํ วุดตํ) คาถานั้น มตํ อ้นนักศึกษา ฟิงทราบ สุทธรวิราชิต ชื่อว่า สุทธรวิราชิตคาถา.

คาถาที่มี ม ส ช คณะ และครุ ฟิงทราบว่าเป็น สุทธรวิราชิตะ

ปณวคาถา

๕๖. มุนา โย โค ยทิ ปณโว ขยาโต.

ยทิ ฆิว่า มุนา ม คณะ และ น คณะทั้งหลายด้วย โย ย คณะ ด้วย โค ครุ ด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส ลีโลกสุส) ของคาถาใด, (โส ลีโลก) คาถานั้น ขยาโต ปรากฏแล้ว ปณโว ว่า เป็นปณวคาถา.

คาถาที่มี ม น ย คณะ และครุ ปรากฏว่าเป็น ปณวะ

รุมมวดีคาถา

๕๗. ภามา สคยุดตา รุมมวดี สา.

(เจ) หากว่า ภามา ภา คณะ และ ม คณะทั้งหลาย สคยุดตา อ้น ประกอบแล้วด้วย ส คณะและ ครุ (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สา (คาถา) คาถานั้น รุมมวดี ชื่อว่า รุมมวดีคาถา.

คาถาที่มี ภา ม ส คณะ และครุ ชื่อว่า รุมมวดี

มัตตาคาถา

๕๘. เถยยา มตฺตา มภสคยฺตฺตา.

(คาถา) คาถา มภสคยฺตฺตา อันประกอบแล้วด้วย ม คณะ ภ คณะ ส คณะ และ ครุ เถยยา อันนักรักศึกษาพึงทราบ มตฺตา ว่าชื่อ มัตตาคาถา.

คาถาที่มี ม ภ ส คณะ และครุ พึงทราบว่า มัตตาคาถา

จัมปกมาลาคาถา

๕๙. จมฺปกมาลา เจ ภมสา โค.

เจ หากว่า ภมสา ภ คณะ ม คณะ และ ส คณะทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลัญ) พึงมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น จมฺปกมาลา ชื่อว่า จัมปกมาลาคาถา.

คาถาที่มี ภ ม ส คณะ และครุ ชื่อว่า จัมปกมาลา

มโนรมาคาถา

๖๐. นรชเคหิ สา มโนรมา.

(ยา) คาถาใด (ยฺตฺตา) ประกอบแล้ว นรชเคหิ ด้วย น คณะ ร คณะ ช คณะ และ ครุทั้งหลาย, สา (คาถา) คาถานั้น มโนรมา ชื่อว่า มโนรมาคาถา.

คาถาที่มี น ร ช คณะ และครุ ชื่อว่า มโนรมา

อุพภาสกคาถา

๖๑. อุพภาสกั ตั เจ โต มรา ลจ.

เจ หากว่า โต จ ต คณะด้วย มรา จ ม คณะ และ ร คณะ ทั้งหลายด้วย ล (โล) จ ลหุด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส ปชชสส) ของคาถาใด, ตั (ปชช) คาถานั้น อุพภาสกั ชื่อว่า อุพภาสกคาถา.

คาถาที่มี ต ม ร คณะ และลหุ นั้น ชื่อว่า อุพภาสกะ

อุปัฏฐิตาคาถา

๖๒. โต ชา ครุณา'ย'มฺปฏฐิตา.

โต ต คณะด้วย ชา ช คณะทั้งหลายด้วย (ยุตฺตา) อันประกอบ แล้ว ครุณา ด้วยครุ (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, อัย (คาถา) คาถานี้ อุปัฏฐิตา ชื่อว่า อุปัฏฐิตาคาถา.

คาถาที่มี ต ช ช คณะ อันประกอบด้วยครุนี้ ชื่อว่า อุปัฏฐิตา

ติฏฐุภาฉันท์ ๑๑ พยางค์

อินทรวิเชียรคาถา

๖๓. อินฺทาทิกา ตา วชิรา ชคา โค.

ตา ต คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ และครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น วชิรา ชื่อว่า วชิรคาถา อินฺทาทิกา อันมี อินฺท คัพทอยู่เบื้องต้น (อินฺทาทิกา วชิรา ชื่อว่า อินทวชิรคาถา).

คาถาที่มี ต ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า อินทรวิเชียร (หรือ) ชื่อว่า วชิรคาถาที่มี อินฺท คัพทอยู่หน้า

อุเปนทรวิเชียรคาถา

๖๔. อุปาทิกา สาว ชตา ชคา โค.

(เจ) หากว่า ชตา ช คณะ และ ต คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ และครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น สาว เป็นอินทวชิรคาถานั้นนั่นเอง อุปาทิกา อันมี อุป คัพทนีเเปื้องต้น (อุปาทิกา สาว ชื่อว่า อุเปนทวชิรคาถานั้นเทียว).

คาถาที่มี ช ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า อุเปนทรวิเชียร (หรือ) ชื่อว่า วชิรคาถาที่มี อุป คัพทนีอยู่หน้า

อุปชาติคาถา

๖๕. อนนุตโรทীরิตลกขณา เจ (อุเปนทวชิร)
 ปาทา วิมิสุสา อุปชาติโย ตา (อินทวชิร)
 เอวํ กิร'ณณาสูปิ มิสุลิตาสู (อินทวชิร)
 วทนฺติ ชาตีสฺวิท'เมว นามํ. (อุเปนทวชิร)

เจ หากว่า ปาทา บาททั้งหลาย อนนุตโรทীরิตลกขณา มีลักษณะอันเรากล่าวแล้วในสองคาถาที่ต่อเนื่องกับคาถานี้ วิมิสุสา เป็นบาทปะปนกัน ยตุถ คาถาสู ในคาถาทั้งหลายเหล่าใด (ลियฺ) ฟิงเป็น, ตา (คาถาโย) คาถาทั้งหลายเหล่านั้น อุปชาติโย ชื่อว่า อุปชาติคาถา, กิร ได้ยินว่า อดณณาสู ชาตีสู ครั้นเมื่อจำพวกของคาถาทั้งหลายเหล่าอื่น มิสุลิตาสูปิ แม้ปะปนกันแล้ว เอวํ เหมือนอย่างนี้ (กวโย) นักกวีวทนฺติ ย่อมกล่าว อิทํ นามํ เอว ซึ่งชื่อว่า อุปชาตินั้นเทียว.

คาถาที่มีลักษณะที่กล่าวไว้ในสองคาถาถัดมา ชื่อว่า อุปชาติ เมื่อคาถาประเภทอื่นผสมกันเช่นนี้ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวชื่อว่าอุปชาตินั้นเทียว

สุมุขีคาถา

๖๖. นชชลคา คคิตา สุมุขี.

นชชลคา น คณะ ช ๒ คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย (ลัญ) ฟังมี (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น (กวีหิ) อันนักกวีทั้งหลาย คคิตา กล่าวแล้ว สุมุขี ว่าชื่อ สุมุขีคาถา.

คาถาที่มี น ช ช คณะ ลหุ และครุ ชื่อว่า สุมุขี

โทธกคาถา

๖๗. โทธก'มิจจติ เจ ภภภา คา.

เจ หากว่า ภภภา ภ ๓ คณะทั้งหลายด้วย คา ครุทั้งหลาย ด้วย (ลัญ) ฟังมี (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุส วุตตสุส) ของคาถาใด (ปิงคโล) อาจารย์ปิงคละ อิจจติ ย่อมปรารธนา (ต' วุตต') ซึ่งคาถานั้น โทธก' ว่าเป็นโทธกคาถา.

คาถาที่มี ภ ภ ภ คณะ และครุ ๒ พยางค์ ท่านปรารธนาว่า โทธกะ

สาลินีคาถา

๖๘. เวทสุเสหิ มตา ตคคา สาลินี सा.

มตา ม คณะ และ ต คณะทั้งหลายด้วย ตคคา ต คณะ ครุ ๒ ตัวทั้งหลายด้วย (ลัญ) ฟังมี (ปฏิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, सा (คาถา) คาถานั้น (ยุตตา) อันประกอบแล้ว เวทสุเสหิ (ยตีหิ) ด้วยยติทั้งหลาย ๔ พยางค์ และ ๗ พยางค์ สาลินี ชื่อว่า สาลินีคาถา.

คาถาที่มี ม ต ต คณะ และครุ ๒ พยางค์ มีจิงหะหยุด ๔ และ ๗ พยางค์นั้น ชื่อว่า สาลินี

วาโตมมีคาถา

๖๙. วาโตมมี สา ยติ สา มภา ตคา โค.

สา ยติ ยติ ๔ พยางค์ และ ๗ พยางค์นั้นด้วย มภา ม คณะ และ ภา คณะทั้งหลายด้วย ตคา ต คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุ ด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาท์) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สา (คาถา) คาถานั้น วาโตมมี ชื่อว่า วาโตมมีคาถา.

คาถาที่มี ม ภา ต คณะ และครุ ๒ พยางค์ มีจังหวะหยุด (คือ ๔ และ ๗ พยางค์นั้น) ชื่อว่า วาโตมมี

สิรีคาถา

๗๐. ภา ตนคา โค'สุรส สิรี สา.

อุสุรสสา ยติทั้งหลาย ๕ พยางค์ และ ๖ พยางค์ด้วย ตนคา ต คณะ น คณะ และครุทั้งหลายด้วย โค ครุ (ปริ) ในเบื้องหลัง ภา จาก ภา คณะด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาท์) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สา (คาถา) คาถานั้น สิรี ชื่อว่า สิรีคาถา.

คาถาที่มี ต น คณะ และครุ ๒ พยางค์ท้าย ภา คณะ มีจังหวะหยุด ๕ และ ๖ พยางค์นั้น ชื่อว่า สิรี

รโถทฎฐาคาถา

๗๑. โร นรา อิห รโถทฎฐา ลคา.

โร ร คณะด้วย นรา น คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย ลคา ลหุ และ ครุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาท์) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น รโถทฎฐา ชื่อว่า รโถทฎฐาคาถา อิห ในดิฏฐภาจันท์นี้.

คาถาที่มี ร น ร คณะ ลหุ และครุ ชื่อว่า รโถทฎฐา ในดิฏฐภาจันท์นี้

สวาคตาคาถา

๗๒. สวาคเต'ติ รนภา ครุภา เทว.

นรภา น คณะ และ ร คณะ และ ภ คณะทั้งหลายด้วย เทว ครุภา ครุทั้งหลาย ๒ ตัวด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น (วุจติ) ย่อมถูกเรียก สวาคเตติ ว่า สวาคตาคาถา.

คาถาที่มี ร น ภ คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า สวาคตา

ภัททิกาคาถา

๗๓. นนรลหุครุหิ ภัททิกา.

(ยา คาถา) คาถาใด (ยตุตา) ประกอบแล้ว นนรลหุครุหิ ด้วย น คณะ ๒ คณะ ร คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท, (สา คาถา) คาถานั้น ภัททิกา ชื่อว่า ภัททิกาคาถา.

คาถาที่มี น น ร คณะ ลหุ และครุ ชื่อว่า ภัททิกา

ชคตีฉันท์ ๑๒ พยางค์

วังสัฏฐคาถา

๗๔. วทนติ วัสฎจ'มัท ชตา ชรา.

ชตา ช คณะ และ ต คณะทั้งหลายด้วย ชรา ช คณะ และ ร คณะ ทั้งหลายด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส ปชชสุส) ของ คาถาใด, (มุนโย) ฤๅษีทั้งหลายมีเสตวะเป็นต้น วทนติ ย่อมสเรียก อิท์ (ปชช) ซึ่งคาถานั้น วัสฎจ วั วังสัฏฐคาถา.

คาถาที่มี ช ต ช ร คณะนี้ ท่านเรียกว่า วังสัฏฐะ

อินทรวงศ์คาถา

๗๕. สา อินทวิสา ชลฺ ยตฺถ ตา ชรา.

ตา ต คณะทั้งหลายด้วย ชรา ช คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท ยตฺถ ในคาถาใด, สา (คาถา) คาถา นั้น อินทวิสา ชื่อว่า อินทรวงศ์คาถา ชลฺ โดยแท้.

คาถาที่มี ต ต ช ร คณะ ชื่อว่า อินทรวงศ์ โดยแท้

โตฏกคาถา

๗๖. อิตฺ โตฏก'มมุพิเสหิ มิตฺ.

(ยํ ปชฺช) คาถาใด มิตฺ อันบุคคลรจนมาแล้ว อมมุพิเสหิ ด้วย ส คณะ ๔ คณะทั้งหลาย (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท, (ตํ ปชฺช) คาถานั้น โตฏก ชื่อว่า โตฏกคาถา อิตฺ ในชคตีฉันทน์นี้.

คาถาที่นับด้วย ส คณะ ๔ คณะ ชื่อว่า โตฏก ในชคตีฉันทน์นี้

ทุดวิลัมพิตคาถา

๗๗. ทุดวิลมุพิต'มาห นภา ภรา.

นภา น คณะ และ ภ คณะทั้งหลายด้วย ภรา ภ คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสฺส วุตฺตสฺส) ของคาถาใด, (ปิงฺคโล) อาจารย์ปิงคละ อาห ย่อมเรียก (ตํ) ซึ่งคาถา นั้น ทุดวิลมุพิตฺ ว่า ทุดวิลัมพิตคาถา.

คาถาที่มี น ภ ภ ร คณะ ท่านเรียกว่า ทุดวิลัมพิตะ

ปฏุกาธา

๗๘. วสุยฺหคฺวิรตี นา มฺยา ปุณฺเณ'ยํ.

วสุยฺหคฺวิรตี ยติ ๘ พยางค์และ ๔ พยางค์ด้วย นา น คณะ ทั้งหลายด้วย มฺยา ม คณะ และ ย คณะทั้งหลายด้วย (ลียํ) ฟิงมี (ปฏิปาทํ) ทุกๆบาท (ยสฺส ลีโลกสฺส) ของคาธาใด, อยํ (ลีโลเก) คาธา นี้ ปุณฺเณ ชื่อว่า ปฏุกาธา.

คาธาที่มี น น ม ย คณะ มีจังหวะหยุด ๘ และ ๔ พยางค์นี้ ชื่อว่า ปุณฺเณ

กุสุมวิจิตตาคาธา

๗๙. นยสฺหิตา นฺยา กุสุมวิจิตฺตา.

นฺยา น คณะ และ ย คณะทั้งหลาย นยสฺหิตา อันเป็นไปแล้วกับ ด้วย น คณะ และ ย คณะ (ลียํ) ฟิงมี (ปฏิปาทํ) ทุกๆบาท (ยสฺสา คาธาย) ของคาธาใด, (สา คาธา) คาธานั้น กุสุมวิจิตฺตา ชื่อว่า กุสุมวิจิตตาคาธา.

คาธาที่มี น ย น ย คณะ ชื่อว่า กุสุมวิจิตฺตา

ภุชังคป์ปยาดคาธา

๘๐. ภุชงฺคปฺปยาดํ ภเว เวทเยหิ.

(ยํ ปชฺชํ) คาธาใด (ยุตฺตํ) ประกอบแล้ว เวทเยหิ ด้วย ย คณะ ๔ คณะทั้งหลาย (ปฏิปาทํ) ทุกๆบาท, (ตํ ปชฺชํ) คาธานั้น ภุชงฺคปฺปยาดํ ภเว มีชื่อว่า ภุชังคป์ปยาดคาธา.

คาธาที่มี ย คณะ ๔ คณะ ชื่อว่า ภุชังคป์ปยาดะ

ปิย้งวทาคาถา

๘๑. นภชเรหิ ภวติ'ปปิย้งวทา.

(ยา คาถา) คาถาใด (ยุดฺดา) ประกอบแล้ว นภชเรหิ ด้วย น คณะ ภ คณะ ช คณะ และ ร คณะทั้งหลาย (ปฎิปาท) ทุกๆบาท, (สา คาถา) คาถานั้น ปิย้งวทา ภวติ มีชื่อว่า ปิย้งวทาคาถา.

คาถาที่มี น ภ ช ร คณะ ชื่อว่า ปิย้งวทา

ลลิตาคาถา

๘๒. วุดฺดา สฺฐีหิ ลลิตา ตภา ชรา.

ตภา ต คณะ และ ภ คณะทั้งหลายด้วย ชรา ช คณะ และ ร คณะ ทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของ คาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น สฺฐีหิ อ้นนักปราชญ์ทั้งหลาย วุดฺดา กล่าวแล้ว ลลิตา ว่าชื่อ ลลิตาคาถา.

คาถาที่มี ต ภ ช ร คณะ ท่านเรียกว่า ลลิตา

ปมิตักขราคาถา

๘๓. ปมิตกฺขรา สชสเสหุ'ทิตา.

ยา คาถา คาถาใด (ยุดฺดา) ประกอบแล้ว สชสเสหิ ด้วย ส คณะ ช คณะ ส คณะ และ ส คณะทั้งหลาย (ปฎิปาท) ทุกๆบาท, (สา คาถา) คาถานั้น (สฺฐีหิ) อ้นนักปราชญ์ทั้งหลาย อุทิตา กล่าวแล้ว ปมิตกฺขรา ว่าชื่อ ปมิตักขราคาถา

คาถาที่มี ส ช ส ส คณะ ท่านเรียกว่า ปมิตักขรา

อุชชลาคาถา

๘๔. นนภรสหิตา'ภิหิตู'ชชลา.

(ยา คาถา) คาถาใด นนภรสหิตา อันประกอบด้วย น ๒ คณะ ภ คณะ และ ร คณะ (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท, (สา คาถา) คาถานั้น อภิหิตา ถูกกล่าวแล้ว อุชชลา ว่าชื่อ อุชชลาคาถา.

คาถาที่มี น น ภ ร คณะ ท่านเรียกว่า อุชชลา

เวสสเทวีคาถา

๘๕. ปญจสสุจจินนา เวสสเทวี มมา ยา.

ปญจสสุจจินนา ยติ ๕ พยางค์และ ๗ พยางค์ทั้งหลายด้วย มมา ม ๒ คณะทั้งหลายด้วย ยา ย คณะทั้งหลายด้วย (ลियั) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น เวสสเทวี ชื่อว่า เวสสเทวีคาถา.

คาถาที่มี ม ม ย ย คณะ มีจังหวะหยุด ๕ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า เวสสเทวี

ตามรสคาถา

๘๖. ภวติ'ห ตามรสํ นชชา โย.

นชชา น คณะ และ ช ๒ คณะทั้งหลายด้วย โย ย คณะด้วย (ลियั) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุส วุดตสุส) ของคาถาใด, (ตํ วุดตํ) คาถานั้น ตามรสํ ภวติ มีชื่อว่า ตามรสคาถา อิห ในชคตัตถันท์นี้.

คาถาที่มี น ช ช ย คณะ ชื่อว่า ตามรสะ ในชคตัตถันท์นี้

กมลาคาถา

๘๗. กมลาคาถิ เถยยา สยเสหิ โย เจ.

เจ หากว่า โย ย คณะ สยเสหิ กับด้วย ส คณะ ย คณะ และ ส คณะทั้งหลาย (ลिया) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น (โสตฺถุขเนหิ) อันนักศึกษากันทั้งหลาย เถยยา ฟังทราบ กมลาคาถิ ว่าชื่อ กมลาคาถา.

คาถาที่มี ส ย ส ย คณะ ชื่อว่า กมลาคาถา

อดีตชาติฉันทน์ ๑๓ พยางค์ ปหัสลิลีคาถา

๘๘. มุนา ชุรา โค ติตสยติ'ปฺปหสฺลิลี สา.

มุนา ม คณะ และ น คณะทั้งหลายด้วย ชุรา ช คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियุ) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สา (คาถา) คาถานั้น ติตสยติ อันมียติ ๓ พยางค์ และ ๑๐ พยางค์ ปหสฺลิลี ชื่อว่า ปหัสลิลีคาถา.

คาถาที่มี ม น ช ร คณะ และครุ มีจิงหวะหยุด ๓ และ ๑๐ พยางค์ นั้น ชื่อว่า ปหัสลิลี

รุจिरาคาถา

๘๙. จตุคฺคเหหิ'ห รุจिरา ชภา สฺชคา.

ยติ การตัดยติ จตุคฺคเหหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๔ พยางค์ และ ๙ พยางค์ด้วย ชภา ช คณะ และ ภ คณะทั้งหลายด้วย สฺชคา ส คณะ ช คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย (ลियุ) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น รุจिरา ชื่อว่า รุจिरา

คาถา อิห ในอดีตฉัตตฉันทน์

คาถาที่มี ช ภ ๓ ช คณะ และครุ มีจังหวะหยุด ๔ และ ๕ พยางค์
ชื่อว่า รุจิรา ในอดีตฉัตตฉันทน์

ลักกรีฉันทน์ ๑๔ พยางค์ อปราชิตาคาถา

๙๐. นนรสลหุคา สเรหุย'ปราชิตา.

นนรสลหุคา น ๒ คณะ ร คณะ ๓ คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย
ด้วย (ยติ) การตัดยติ สเรหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๗ ด้วย (ลियุ) ฟังมี
(ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา)
คาถานั้น อปราชิตา ชื่อว่า อปราชิตาคาถา.

คาถาที่มี น น ร ๓ ลหุ และครุ มีจังหวะหยุด ๗ พยางค์ ๒ ครั้ง
ชื่อว่า อปราชิตา

ปหรณกลิกาคาถา

๙๑. นนภนลคิ'ติ'ปฺปหรณกลิกา.

นนภนลคาน น ๒ คณะ ภ คณะ น คณะ ลหุ และครุทั้งหลายด้วย
(ยติ) การตัดยติ (สเรหิ) ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๗ (อิติ) ดังกล่าวมาแล้ว
ด้วย (ลियุ) ฟังมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด,
(สา คาถา) คาถานั้น ปหรณกลิกา ชื่อว่า ปหรณกลิกาคาถา.

คาถาที่มี น น ภ น คณะ ลหุ และครุ มีจังหวะหยุดที่กล่าวมาแล้ว
ชื่อว่า ปหรณกลิกา

วสันตติลกคาถา

๙๒. วุดตา วสนุตติลกา ตภชา ชคา โค.

ตภชา ต คณะ ภ คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियุ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น (อาจริเยหิ) อันอาจารย์ทั้งหลาย วุดตา กล่าวแล้ว วสนุตติลกา ว่าชื่อ วสันตติลกคาถา.

คาถาที่มี ต ภ ช ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ท่านเรียกว่า วสันตติลก

อดีตักกริฉันท์ ๑๕ พยางค์

สลิกลาคาถา

๙๓. ทวิหตหยลหุ'ธคิ'ติ สลิกลา.

ทวิหตหยลหุ ลหุ ๗ ตัวอันถูกคุณด้วย ๒ ทั้งหลายด้วย (ลหุ ๑๔ ตัวทั้งหลายด้วย) โค ครุด้วย อถ ปจฉา ในภายหลังแห่งลหุ ๑๔ ตัวนั้น ด้วย (ลियุ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น สลิกลา อิติ ชื่อว่า สลิกลาคาถา.

คาถาที่มีลหุ ๗ พยางค์ที่ถูกด้วย ๒ และครุนี้ ชื่อว่า สลิกลา

มณิคุณนิกรคาถา

๙๔. วสุหยยติริ'ห มณิคุณนิกรโ.

วสุหยยติ การตัดยติด้วย ๘ พยางค์ และ ๗ พยางค์ อิห ในสลิกลาคาถานี้ (ลिया) ฟิงมี (ยสุส ลิลอกสุส) แก่คาถาใด, (โส) คาถานั้น มณิคุณนิกรโ ชื่อว่า มณิคุณนิกรคาถา.

คาถาที่มีจังหวะหยุด ๘ พยางค์ และ ๗ พยางค์ในสลิกลาคาถา ชื่อว่า มณิคุณนิกระ

มालินีคาถา

๙๕. นนมยยยุต'ยั มालินี โภคีสีหิ.

นนมยยยุต' การประกอบด้วย น ๒ คณะ ม คณะ ย ๒ คณะด้วย (ยติ) การตัดยติ โภคีสีหิ ด้วยพยางค์ที่ ๘ และพยางค์ที่ ๗ ทั้งหลายด้วย (ลियุ) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, **อัย** (คาถา) คาถานี้ **มालินี** ชื่อว่า มालินีคาถา.

คาถาที่มี น น ม ย ย คณะ มีจังหวะหยุด ๘ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า มาลินี

ปภัททกคาถา

๙๖. ภาวติ นชา ภาชา รสหิตา ปภททกั.

นชา น คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย **ภาชา** ภา คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย **รสหิตา** อันเป็นไปกับด้วย ร คณะด้วย (ลियุ) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุส ปชชสุส) ของคาถาใด, (**ต้ ปชช**) คาถานั้น **ปภททกั** **ภาวติ** มีชื่อว่า ปภัททกคาถา.

คาถาที่มี น ช ภา ช คณะ อันประกอบกับ ร คณะ ชื่อว่า ปภัททกะ

อัญญิฉันท์ ๑๖ พยางค์

วาณินีคาถา

๙๗. นชภชรา สทา ภาวติ วาณินี คยตุตา.

นชภชรา น คณะ ช คณะ ภา คณะ ช คณะ และ ร คณะทั้งหลาย **คยตุตา** อันประกอบด้วยครุ **สทา** ในกาลทุกเมื่อ (ลियุ) ฟังมี (ปฏิบัติ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (**สา คาถา**) คาถานั้น **วาณินี** **ภาวติ** มีชื่อว่า วาณินีคาถา.

คาถาที่มี น ช ภา ช ร คณะ อันประกอบด้วยครุเสมอ ชื่อว่า วาณินี

อัจฉริยฉินท์ ๑๗ พยางค์ สิขริณคาคา

๙๘. ยมา โน โส ภาคา รสหรวราม่า สิขริณิ.

ยมา ย คณะ และ ม คณะทั้งหลายด้วย โน น คณะด้วย โส ส คณะด้วย ภาคา ภา คณะ ลหุ และครุทั้งหลายด้วย รสหรวราม่า ยติ ๖ พยางค์ และ ๑๑ พยางค์ทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาคาย) ของคาคาใด, (สา คาคา) คาคานั้น สิขริณิ ชื่อว่า สิขริณคาคา.

คาคาที่มี ย ม น ส ภา คณะ ลหุ และครุ มีจิงหวะหยุด ๖ และ ๑๑ พยางค์ ชื่อว่า สิขริณิ

หริณคาคา

๙๙. รสยฺคิลิต โน โส มฺรา สฺลา คฺย'ทา หริณิ ตทา.

ยทา ในกาลใด โน น คณะด้วย โส ส คณะด้วย มฺรา ม คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย สฺลา ส คณะ และลหุทั้งหลายด้วย โค ครุ ด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาคาย) ของคาคาใด, ตทา ในกาลนั้น (สา คาคา) คาคานั้น (ยฺตุตา) อันประกอบแล้ว รสยฺคิลิต ด้วยยติ ๖ พยางค์ ๔ พยางค์ และ ๗ พยางค์ หริณิ ชื่อว่า หริณคาคา.

คาคาที่มี น ส ม ร ส คณะ ลหุ และครุ มีจิงหวะหยุด ๖ ๔ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า หริณิ

มันท์กัณดาคาถา

๑๐๐. มนุทกุกนดา มภนตตคา โค ยคุตวสุสเกหิ.

มภนตตคา ม คณะ ภ คณะ น คณะ ต ๒ คณะ และครุทั้งหลาย ด้วย โค ครุด้วย (ยติ) การตัดยติ ยคุตวสุสเกหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๔ ๖ และ ๗ พยางค์ด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น มนุทกุกนดา ชื่อว่า มันท์กัณดาคาถา.

คาถาที่มี ม ภ น ต ต คณะ และครุ ๒ พยางค์ มีจังหวะหยุด ๔ ๖ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า มันท์กัณดา

ฉติฉันท์ ๑๘ พยางค์

กุกุมิตลตาเวลลิตาคาถา

๑๐๑. โม่ โต โน โย ยา กุกุมิตลตาเวลลิตา'กุกุขุวิสีหิ.

โม่ ม คณะด้วย โต ต คณะด้วย โน น คณะด้วย โย ย คณะด้วย ยา ย คณะทั้งหลายด้วย (ยติ) การตัดยติ กุกุขุวิสีหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๕ ๖ และ ๗ พยางค์ด้วย (ลัญ) ฟิงมี (ปฏิปาทำ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น กุกุมิตลตาเวลลิตา ชื่อว่า กุกุมิตลตาเวลลิตาคาถา.

คาถาที่มี ม ต น ย ย ย คณะ มีจังหวะหยุด ๕ ๖ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า กุกุมิตลตาเวลลิตา

อติธิตินันท์ ๑๙ พยางค์

เมฆวิปผุชชิตาคาถา

๑๐๒. รสุตฺวสุเสหิ ยฺมา นสฺรรคฺรุ เมฆวิปผุชชิตา สา.

(ยติ) การตัดยติ รสุตฺวสุเสหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๖ ๖ และ ๗ พยางค์ด้วย ยฺมา ย คณะ และ ม คณะทั้งหลายด้วย นสฺรรคฺรุ น คณะ ส คณะ ร ๒ คณะ และครุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟังมี (ปฎิปาทฺ) ทุกๆบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สา (คาถา) คาถานั้น เมฆวิปผุชชิตา ชื่อว่า เมฆวิปผุชชิตาคาถา.

คาถาที่มี ย ม น ส ร ร คณะ และครุ มีจิงหวะหยุด ๖ ๖ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า เมฆวิปผุชชิตา

สัททูลวิกกีฬิตคาถา

๑๐๓. อกฺกสฺเสหิ ยติ มฺสชา สดตคา สททูลวิกกีฬิตํ.

(ยติ) การตัดยติ อกฺกสฺเสหิ ด้วยพยางค์ทั้งหลาย ๑๒ และ ๗ พยางค์ด้วย มฺสชา ม คณะ ส คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย สดตคา ส คณะ ต ๒ คณะ และครุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟังมี (ปฎิปาทฺ) ทุกๆบาท (ยสุส ปชฺชสุส) ของคาถาใด, (ตํ ปชฺช) คาถานั้น สททูลวิกกีฬิตํ ชื่อว่า สัททูลวิกกีฬิตคาถา.

คาถาที่มี ม ส ช ส ต ต คณะ และครุ มีจิงหวะหยุด ๑๒ และ ๗ พยางค์ ชื่อว่า สัททูลวิกกีฬิตะ

กติฉน์ที่ ๒๐ พยางค์

วุดตคาถา

๑๐๔. วุดต'มีทิสฺ ตุ นามโต รชา รชา รชา ครุสหู จ.

ตุ ก็ รชา รชา รชา ร คณะ และ ช คณะอย่างละ ๓ ทั้งหลายด้วย ครุสหู ครุและลหุทั้งหลายด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสฺส ปชฺชสฺส) ของคาถาใด, (ตํ ปชฺช) คาถานั้น อีทิสฺ เช่นนี้ วุดตฺ ชื่อว่า วุดตคาถา นามโต โดยชื่อ.

คาถาที่มี ร ช ร ช ร ช คณะ ครุ และลหุเช่นนี้ ชื่อว่า วุดตะ โดย นามลัญญา

ปกติฉน์ที่ ๒๑ พยางค์

ลัทธราคาถา

๑๐๕. มฺรา ภา นา โย โย'ตร เยน'ตฺติมุนียตฺยุดา สทฺธรา กิตฺติตา'ย.

มฺรา ม คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย ภา นา ภา คณะ และ น คณะทั้งหลายด้วย โย โย ย ๒ คณะด้วย เยน กับด้วย ย คณะ ติมุนียตฺยุดา อันประกอบด้วยยติ ๗ พยางค์ ๓ หน (ลियฺ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท (ยสฺสา คาถาย) ของคาถาใด, อยฺ (คาถา) คาถานี้ (ปิงฺคเลน) อันอาจารย์ปิงคละ กิตฺติตา กล่าวแล้ว สทฺธรา ว่า เป็นลัทธราคาถา อดฺร ในปกติฉน์นี้.

คาถาที่มี ม ร ภา น ย ย ย คณะ มีจิงหวะหยุด ๗ พยางค์ ๓ ครั้ง นี้ ท่านเรียกว่า ลัทธรา

อาภติฉันท์ ๒๒ พยางค์ ภัททกคาถา

๑๐๖. ภุรา นรนา รนา จ'ถ ครู ทสกุทวิรม์ หิ ภัททก'มัท.

ภุรา ภ คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย นรนา น คณะ ร คณะ
และ น คณะทั้งหลายด้วย รนา ร คณะ และ น คณะทั้งหลายด้วย
ครู ครู อถ (ปัจฉา) ในภายหลังด้วย (ลियุ) ฟิงมี (ปฎิปาท) ทุกๆบาท
(ยสฺส ปชฺชสฺส) ของคาถาใด, อิห (ปชฺช) คาถานี้ ทสกุทวิรม์ อันมี
จั้งหะหยุดพยางค์ที่ ๑๐ และ ๑๒ ภัททกั ชื่อว่า ภัททกคาถา.

คาถาที่มี ภ ร น ร น ร น คณะ และครู มีจั้งหะหยุด ๑๐ และ ๑๒
พยางค์นี้ ชื่อว่า ภัททกะ

อิติ วุดโตทเย ฉนุทลิส มวุตฺตินิกุเทโส นาม ตติโย ปริจเฉโท.
จบปริจเฉทที่ ๓ ชื่อว่าสมวุตฺตินิกุเทโส ในคัมภีร์ฉันท์ชื่อว่าวุดโตทัย

ปริจเฉทที่ ๔

อทุธสมวุดตินิกุเทส แสดงอัฑธสมคาถา

อุปะจิตตคาถา

๑๐๗. วิสเม ยทิ สทา สลคา สเม

ภตตยโต ครุกา วุปะจิตต์.

ยทิ ฅิว่า สทา ส ฅณะทังหลายด้วย สลคา ส ฅณะ ลหุ และ ครุ ทังหลายด้วย (ลียุ) ฅิงมี วิสเม ในวิสมบาท(บาทคี่)ด้วย, ครุกา ครุทังหลาย (ลียุ) ฅิงมี (ปร) ในเบ้องหลัง ภตตยโต จากหมวด ๓ แห่ง ภ ฅณะ (จากหมู่ ภ ๓ ฅณะ) สเม ในสมบาท(บาทคู่)ด้วย (ยสุส วุดตสุส) ของคาถาใด, (ตํ วุดตํ) คาถานั้น อุปะจิตต์ ฅื่อว่า อุปะจิตตคาถา.

คาถาที่มี ส ส ส ฅณะ ลหุ และครุ ในวิสมบาท ส่วนในสมบาท มีครุ ๒ พยางค์ ท้าย ภ ภ ภ ฅณะ ฅื่อว่า อุปะจิตตะ

ทุตม์ชฅมาคาถา

๑๐๘. ภตตยโต ยทิ คา ทุตม์ชฅมา

ยทิ ปุนเรว ภวนุติ นชา ชุยา.

ยทิ ฅิว่า คา ครุทังหลาย ภวนุติ ย่อมมี (ปร) ในเบ้องหลัง ภตตยโต จากหมวดสามแห่ง ภ ฅณะ (วิสเม) ในวิสมบาท(บาทคี่) คือ ๑, ๓)ด้วย, ยทิ ฅิว่า นชา น ฅณะ และ ช ฅณะทังหลายด้วย ชุยา ช ฅณะ และ ย ฅณะทังหลายด้วย ภวนุติ ย่อมมี ปุนเรว อิกนันเทียว (สเม) ในสมบาทด้วย ยสุสา คาถาย ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถา นั้น ทุตม์ชฅมา ฅื่อว่า ทุตม์ชฅมาคาถา.

คาถาที่มีครุ ๒ พยางค์ ท้าย ภ ภ ภ ฅณะ(ในวิสมบาท) (ส่วนในสมบาท)มี น ช ช ย ฅณะอิก ฅื่อว่า ทุตม์ชฅมา

เวควตีคาถา

๑๐๙. ยทิ สตุตติยํ ครุยุตต์
เวควตี ยทิ ภตุตติยา คา.

ยทิ ผิว่า สตุตติยํ ส ๓ คณะ ครุยุตต์ อันประกอบแล้วด้วยครุ (लिया) ฟิงมี (วิสเม) ในวิสมบาท(ด้วย), ยทิ ผิว่า คา ครุทั้งหลาย (ลियฺ) ฟิงมี (ปรี) ในเบื้องหลัง ภตุตติยา จาก ภ ๓ คณะ (สเม) ในสมบาท(ด้วย) (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น เวควตี ชื่อว่า เวควตีคาถา.

คาถาที่มี ส ส ส คณะ และครุ (ในวิสมบาท) (ส่วนในสมบาท) มี ภ ภ ภ คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า เวควตี

ภัททวิราชคาถา

๑๑๐. โต โช วิสเม รโต ครุ เจ
มฺสา ชฺคา ภัททวิราช'เมตถ โค เจ.

เจ หากว่า โต ต คณะด้วย โช ช คณะด้วย ครุ ครุ ปรี ในเบื้องหลัง รโต จาก ร คณะด้วย (ลियฺ) ฟิงมี วิสเม ในวิสมบาท(ด้วย), เจ หากว่า มฺสา ม คณะ และ ส คณะทั้งหลายด้วย ชฺคา ช คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियฺ) ฟิงมี (สเม) ในสมบาท(ด้วย) (ยสุส ปชฺชสส) ของคาถาใด, (ตํ ปชฺชํ) คาถานั้น ภัททวิราช ชื่อว่า ภัททวิราชคาถา เอตถ ในอัทธสมวุตตินิเทศนี้.

คาถาที่มี ต ช คณะ และครุ ท้าย ร คณะ ในวิสมบาท (ส่วนในสมบาท) มี ม ส ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่าภัททวิราชคาถา ในอัทธสมวุตตินิเทศนี้

เกตุมดีคาถา

๑๑๑. วิสเม สชา สครุยุตฺตา
 เกตุมดี สเม ภรณคา โค.

สชา ส คณะ และ ช คณะทั้งหลาย สครุยุตฺตา อันประกอบด้วย
 ส คณะ และ ครุ (ลियฺ) ฟิงมี วิสเม ในวิสมบาท(ด้วย), ภรณคา ภ คณะ
 ร คณะ น คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियฺ) ฟิงมี สเม
 ในสมบาท(ด้วย) (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น
 เกตุมดี ชื่อว่า เกตุวดีคาถา.

คาถาที่มี ส คณะ ช คณะ ส คณะ และครุ ในวิสมบาท (ส่วน)
 ในสมบาทมี ภ คณะ ร คณะ น คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า เกตุมดี

อาชยานกีกาถา

๑๑๒. อาชยานกී ตา วิสเม ชคา โค (อินฺทวชิร)
 ชตา ชคา โค ตฺ สเม'ถ ปาทะ. (อุเปนฺทวชิร)

อถ ถ้าว่า ตา ต คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ และ ครุ
 ทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियฺ) ฟิงมี วิสเม ในวิสมบาท(ด้วย),
 ตฺ ส่วนว่า ชตา ช คณะ และ ต คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ
 และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลियฺ) ฟิงมี สเม ปาทะ ในสมบาท
 (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น อาชยานกีกี
 ชื่อว่า อาชยานกีกาถา.

คาถาที่มี ต ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ในวิสมบาท ส่วนใน
 สมบาท มี ช ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า อาชยานกีกี

วิปริตอาขยานกัคคาถา

๑๑๓. ขตา ชคา โค วิสเม สเม ตู (อุเปนทวชิร)
ดา โช คคา เจ วิปริตปุพฺพทา. (อินทวชิร)

เจ หากว่า ขตา ช คณะ และ ต คณะทั้งหลายด้วย ชคา ช คณะ และ ครุทั้งหลายด้วย โค ครุด้วย (ลัญ) ฟังมี วิสเม ในวิสมบาท, ตู ส่วนว่า ดา ต คณะทั้งหลายด้วย โช ช คณะด้วย คคา ครุ ๒ ตัวทั้งหลายด้วย (ลัญ) ฟังมี สเม ในสมบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น อาขยานกั ชื่อว่า อาขยานกัคคาถา วิปริตปุพฺพทา อันมี วิปริต ศัพท์ในเบื้องต้น (วิปริตปุพฺพทา อาขยานกั ชื่อว่า วิปริตอาขยานกัคคาถา).

คาถาที่มี ช ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ในวิสมบาท ส่วนในสมบาทมี ต ต ช คณะ และครุ ๒ พยางค์ ชื่อว่า วิปริตอาขยานกั (หรือ) ชื่อว่า อาขยานกัคคาถาที่มี วิปริต ศัพท์อยู่หน้า

หริณปลุตาคาถา

๑๑๔. สสโต สลคา วิสเม สเม
นภภรา ภวเต หริณปลุตา.

สลคา ส คณะ ลหุ และ ครุทั้งหลาย (ลัญ) ฟังมี (ปร) ในเบื้องหลัง สสโต จาก ส ๒ คณะ วิสเม ในวิสมบาท, นภภรา น คณะ ภ ๒ คณะ และ ร คณะทั้งหลาย (ลัญ) ฟังมี สเม ในสมบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น หริณปลุตา ภวเต มีชื่อว่า หริณปลุตาคาถา.

คาถาที่มี ส ส ส คณะ ลหุ และครุ ในวิสมบาท ส่วนในสมบาทมี น ภ ภ คณะ และ ร คณะ ชื่อว่า หริณปลุตา

อปรวัตตคาถา

๑๑๕. ยทิ นนรลคา นชา ชรา

ยทิ จ ตทา'ปรวตต'มิจจติ.

ยทิ ผิว่า (ยทา) ในกาลใด นนรลคา น ๒ คณะ ร คณะ ลหุ และครุทั้งหลาย (ลियุ) ฟังมี วิสเม ในวิสมบาท, ยทิ ผิว่า นชาน คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย ชรา ช คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย (ลियุ) ฟังมี (สเม) ในสมบาท (ยสุส วุดตสุส) ของคาถาใด, ตทา ในกาลนั้น (ปิงโคล) อาจารย์ปิงคละ อิจจติ ย่อมปรารธนา (ต'วุดต) ซึ่งคาถานั้น อปรวตต' ว่าเป็นอปรวัตตคาถา. (จ คัพพ์เป็นปทปุรณะ).

คาถาที่มี น น ร คณะ ลหุ และครุ (ในวิสมบาท) (ส่วนในสมบาท) มี น ช ช ร คณะ ท่านปรารธนาว่า อปรวัตตตะ

ปุพพิตคคาถา

๑๑๖. วิสมมุปกตนา นนา รยา เจ

นชชรคา สมเก จ ปุพพิตคคา.

เจ หากว่า นนา น ๒ คณะทั้งหลายด้วย รยา ร คณะ และ ย คณะทั้งหลายด้วย อูปคตา เข้าถึงแล้ว วิสมม' ซึ่งวิสมบาท, นชชรคา น คณะ ช ๒ คณะ ร คณะ และครุทั้งหลาย (ลियุ) ฟังมี สมเก ในสมบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น ปุพพิตคคา ชื่อว่า ปุพพิตคคาถา (จ คัพพ์เป็นปทปุรณะ).

คาถาที่มี น น ร ย คณะ เข้าถึงวิสมบาท ส่วนในสมบาท มี น ช ช ร คณะ และครุ ชื่อว่า ปุพพิตคคา

ยวมดีคาถา

๑๑๗. สทา ยวาทิกา มดี รชา รัชชา ตว'-

สเมสเม ชรา ชรา ครุภุภเวยฺย.

รัชชา ร คณะ และ ช คณะทั้งหลายด้วย รัชชา ร คณะ และ ช คณะ
 ทั้งหลายด้วย ภเวยฺย พึงมี สเม ในวิสมบาท, ชรา ช คณะ และ ร
 คณะทั้งหลายด้วย ชรา ช คณะ และ ร คณะทั้งหลายด้วย ครุ ครุด้วย
 ภเวยฺย พึงมี สเม ในสมบาท (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, สทา
 (คาถา) คาถานั้น มดี ชื่อว่า มดีคาถา ยวาทิกา อันมี ยว ศัพท์ในเบื้องต้น
 ต้น (ยวาทิกา มดี ชื่อว่า ยวมดีคาถา).

คาถาที่มี ร ช ร ช คณะ ในวิสมบาท ส่วนในสมบาทมี ช ร ช ร
 คณะ และครุ ชื่อว่า ยวมดี (หรือ) ชื่อว่า มดีคาถาที่มี ยว ศัพท์อยู่หน้า

อิติ วุดโตทเย ฉนุทลิต อทุธสมวุดตินิกุเทโส นาม จตุตโถ ปริจเฉท.

จบปริจเฉทที่ ๔ ชื่อว่าอัทธสมวุดตินิกุเทโส ในคัมภีร์ฉันทที่ชื่อว่าวุดโตทัย

ปริจเฉทที่ ๕

วิสมวุดฺตินิทฺเทส แสดงวิสมคาถา

วัตตคาถา

๑๑๘. น'ฏฺจกฺขเรสุ ปาเทสุ สนา'ทิมฺหา โย'ณฺณวา วุตฺตํ.

สฺนา ส คณะ และ น คณะทั้งหลาย น (ลियฺ) ไม่พึงมี (ปรํ) ในเบื้องหลัง อาทิมฺหา จากพยางค์แรก ปาเทสุ ในบาททั้งหลาย อฏฺจกฺขเรสุ อันมี ๘ พยางค์, โย ย คณะ (ลียา) พึงมี (ปรํ) ในเบื้องหลัง อณฺณวา จาก ๔ พยางค์แรก (ยสฺส ปชฺชสฺส) ของคาถาใด, (ตํ ปชฺชํ) คาถานั้น วุตฺตํ ชื่อว่า วัตตคาถา.

คาถาที่มี ย คณะท้าย ๔ พยางค์ ไม่มี ส น คณะท้ายพยางค์แรก ในบาทที่มี ๘ พยางค์ ชื่อว่า วัตตตะ

ปัฐยาวัตตคาถา

๑๑๙. สเมสฺส ลินฺธุโต เชน ปถฺยาวุตฺตํ ปกิตฺติตํ.

(ยํ วุตฺตํ) วัตตคาถาใด (ยุตฺตํ) ประกอบแล้ว เชน ด้วย ช คณะ (ปรํ) ในเบื้องหลัง ลินฺธุโต จาก ๔ พยางค์แรก สเมสฺส ในสมบาททั้งหลาย, (ตํ วุตฺตํ) วัตตคาถานั้น (ปิงฺคเลน) อันอาจารย์ปิงคละ ปกิตฺติตํ กล่าวแล้ว ปถฺยาวุตฺตํ ว่าชื่อ ปัฐยาวัตตคาถา.

วัตตคาถาที่มี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในสมบาท ท่านเรียกว่า ปัฐยาวัต

วิปริตปัฐยาวัตตคาถา

๑๒๐. โอเชสุ เซน ลินฺธุโต ตฺเมว วิปริตาทิ.

(ยัม วุตฺตํ) วัตตคาถาใด (ยุตฺตํ) ประกอบแล้ว เช่น ด้วย ช คณะ (ปรํ) ในเบื้องหลัง ลินฺธุโต จาก ๔ พยางค์แรก โอเชสุ ในวิสมบาททั้งหลาย, ตฺ เมว (วุตฺตํ) วัตตคาถานั้น (ปถฺยวตฺตํ) ชื่อว่า ปัฐยาวัตตคาถา วิปริตาทิ อันมี วิปริต คัมภีร์ในเบื้องต้น (วิปริตาทิ ปถฺยวตฺตํ) ชื่อว่า วิปริตปัฐยาวัตตคาถา).

วัตตคาถาที่มี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในวิสมบาทนั้น ชื่อว่า วิปริต-ปัฐยาวัตตคาถา (หรือ) ชื่อว่า ปัฐยาวัตตคาถาที่มี วิปริต คัมภีร์อยู่หน้า

จปลาวัตตคาถา

๑๒๑. นกาโร เจ ชลธิโต จปลาวตฺตํมิจฺเจตฺ.

เจ หากว่า นกาโร น คณะ (ลिया) ฟังมี (ปรํ) ในเบื้องหลัง ชลธิโต จาก ๔ พยางค์แรก (โอเชสุ) ในวิสมบาททั้งหลาย (ยสุส วตฺตสุส) ของวัตตคาถาใด, เอตํ (วุตฺตํ) วัตตคาถานั้น จปลาวตฺตํ อิติ ชื่อว่า จปลาวัตตคาถา.

คาถาที่มี น คณะท้าย ๔ พยางค์นี้ ชื่อว่า จปลาวัตตตะ

ปิงคฺลวิปฺลาคาถา

๑๒๒. สเม โล สตฺตโม ยสุสา วิปฺลา ปิงคฺลสุส สา.

สตฺตโม พยางค์ที่ ๗ สเม ในสมบาท ยสุสา (คาถาย) ของคาถาใด โล (ภาวติ) เป็นลหุ, สา (คาถา) คาถานั้น วิปฺลา ชื่อว่า วิปฺลาคาถา ปิงคฺลสุส ของอาจารย์ปิงคฺล.

คาถาที่มีพยางค์ที่ ๗ ในสมบาท เป็นลหุ ชื่อว่า วิปฺลาของอาจารย์ปิงคฺล (หรือ) ชื่อว่า ปิงคฺลวิปฺลา

เสตววิปุลาคาถา

๑๒๓. เสตวสุสา'ขิเลสฺวปิ.

(สตฺตโม) พยางค์ที่ ๗ (อฺขิเลสฺวปิ) ในบาททั้งหลายแม่ทั้งหมด ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด โล (ภวติ) เป็นลหุ, (สา คาถา) คาถานั้น วิปูลา ชื่อว่า วิปูลาคาถา เสตวสุส ของอาจารย์เสตวะ (เสตวสุส วิปูลา ชื่อว่า เสตววิปูลาคาถา).

คาถาที่มีพยางค์ที่ ๗ ในบาททั้งหมดเป็นลหุ ชื่อว่า วิปูลา คาถาของ เสตวมฺนี (หรือ) ชื่อว่า เสตววิปูลา

ภการวิปูลาคาถา

๑๒๔. เกน'ณฺณวา ภพฺพิปูลา.

(ยา คาถา) คาถาใด (ยฺดฺตฺตา) ประกอบแล้ว เกน ด้วย ภ คณะ (ปร) ในเบื้องหลัง อดฺณฺวา จาก ๔ พยางค์แรก (โอะเชสุ) ในวิสมบาททั้งหลาย, (สา คาถา) คาถานั้น ภพฺพิปูลา ชื่อว่า ภการวิปูลาคาถา.

คาถาที่มี ภ คณะท้าย ๔ พยางค์แรกในวิสมบาท (และมี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในสมบาท) ชื่อว่า ภการวิปูลา

รการวิปูลาคาถา

๑๒๕. เหว'มณฺณวา โร จดฺตฺตา.

โร ร คณะ (ลฺยฺยา) ฟิงมี (ปร) ในเบื้องหลัง จดฺตฺตา จาก ๔ พยางค์แรก (โอะเชสุ) ในวิสมบาททั้งหลาย (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น อดฺณฺวา เป็นรการวิปูลาคาถาอื่น เหว เหมือนอย่างนี้.

คาถาที่มี ร คณะท้าย ๔ พยางค์แรกในวิสมบาท (และมี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในสมบาท) ชื่อว่า รการวิปูลา อื่นอย่างนี้

นการวิปูลาคาถา

๑๒๖. โน'ณฺณวา เจ นวิปูลา.

เจ หากว่า โน น คณะ (ลिया) ฟิงมี (ปร) ในเบื้องหลัง อดฺณวา จาก ๔ พยางค์แรก (โอเชสุ) ในวิสมบาททั้งหลาย (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น นวิปูลา ชื่อว่า นการวิปูลาคาถา.

คาถาที่มี น คณะท้าย ๔ พยางค์แรกในวิสมบาท (และมี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในสมบาท) ชื่อว่า นการวิปูลา

ตการวิปูลาคาถา

๑๒๗. โต'ณฺณวา ตถา'ณฺณวา ลिया.

โต ต คณะ (ลिया) ฟิงมี (ปร) ในเบื้องหลัง อดฺณวา จาก ๔ พยางค์แรก (โอเชสุ) ในวิสมบาททั้งหลาย (ยสุสา คาถาย) ของคาถาใด, (สา คาถา) คาถานั้น อดฺณวา เป็นตการวิปูลาคาถาอื่น ตถา เหมือนอย่างนั้น.

คาถาที่มี ต คณะท้าย ๔ พยางค์แรกในวิสมบาท (และมี ช คณะท้าย ๔ พยางค์ในสมบาท) ชื่อว่า ตการวิปูลา เหมือนอย่างนั้น

วตฺตปฺปเกโท จปฺประภทวตฺตคาถา.

สามัญคาถา

๑๒๘. น ทิสฺสเต'ตฺถ ยํ ฉนฺทํ ปโยเค ทิสฺสเต ยทิ
วิสม'กฺขรปาท์ ตํ คาถา สามัญณนามโต.

ยทิ หากว่า ยํ ฉนฺทํ ฉันทใด วิสมกฺขรปาท์ อันมีพยางค์และ บาทที่ไม่เสมอกัน(มีบาทที่ไม่เสมอกันโดยพยางค์) (โสตุชเนน) อันนักศึกษาน ทิสฺสเต ย่อมไม่พบเห็น เอตฺถ ในคัมภีร์วุดโตทัยนี้, ทิสฺสเต จะพบเห็น

บโยเค ในตัวอย่าง(ในพระไตรปิฎกเป็นต้น), ตัม จนฺทํ จันท์นํ คาคา
ชื่อว่า คาคา สามณฺณนามโต โดยชื่อสามัญทั่วไป.

หากคาคาใดไม่มีพบในคัมภีร์วุดโตทัยนี้ แต่มีพบในอุททาหรณ์ คาคานัน
ที่มีพยางค์หรือบาทไม่เท่ากัน พึงทราบโดยชื่อว่า คาคาสามัญ

อิติ วุดโตทเย จนฺทลลิต วิสมวุดตินิกทเทโส นาม ปญฺจโม ปริจเฉโท.

จบปริจเฉทที่ ๕ ชื่อว่าวิสมวุดตินิกทเทส ในคัมภีร์ฉันทน์ชื่อว่าวุดโตทัย

ปริจเฉทที่ ๖

ฉบบุพจจยวิภาค จำแนกนัย ๖ อย่าง

ปัตถารนัย

๑๒๙. ปตฺถาเร สพุพเค ปาเท ปุพฺพคาโธ ลุ'ปเร สมา
 ปุพฺเพ ครุ เต จ มิเม กตฺตพฺพา ยาว สพุพลา.

ปตฺถาเร ในการกระจายครุลหุ(แม่ปัตถาระ) สพุพเค ปาเท เมื่อบาทอันมีครุทั้งหมด กเต ถูกกระทำแล้ว โล ลหุ กตฺตพฺโพ อันนักรศึกษาพึงกระทำ อโธ ในแถวล่าง ปุพฺพคา จากครุแรกสุด ปเร ในเบื้องหลัง, คลา ครุลหุทั้งหลาย สมา อันเหมือนกับแถวบน กตฺตพฺพา อันนักรศึกษาพึงกระทำ, ครุ ครุ กตฺตพฺโพ อันนักรศึกษาพึงกระทำ ปุพฺเพ ในเบื้องต้น, จ ก็ เต มิเม วิธีทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านั้น กตฺตพฺพา อันนักรศึกษาพึงกระทำ ยาว สพุพลา ถึงลหุทั้งหมด.

ในการกระจายครุลหุ(วิธีแม่ปัตถาระ) เมื่อตั้งบาทคาถาที่มีครุทั้งหมดแล้ว ให้เขียนลหุใต้ครุพยางค์แรก, เขียนครุลหุที่เหมือนกัน(กับแถวบน)ในที่ถัดไป และเขียนครุอยู่หน้า(ลหุ) อนึ่ง วิธีทั้งสามนี้ควรทำจนถึงลหุทั้งหมด

นัญจนัย

๑๓๐. นญฺจสฺส โย ภเวยฺยงุโก ตสฺมี โล'ทุธิกเต สเม
 วิสเม ตฺเว'กสฺหิตเต ภเวยฺย'ทุธิกเต ครุ.

โย องุโก เลขแถวใด นญฺจสฺส ของคาถาอันสูญเสียแล้ว(จำไม่ได้) ภเวยฺย พึงมี, ตสฺมี เมื่อเลขแถวนั้น อทุธิกเต ถูกกระทำให้เป็นครึ่งหนึ่งแล้ว (ถูกหารด้วย ๒ แล้ว) สเม เมื่อความเท่ากัน สติ มีอยู่ โล ลหุ (เลข ๑) ภเวยฺย พึงมี, วิสเม เมื่อความไม่เท่ากัน ครุ ครุ (เลข ๒) ภเวยฺย พึงมี, ตฺ ส่วนว่า ตสฺมี วิสเม ในที่ไม่เท่ากัน เอกสฺหิตเต เป็น

ไปกับด้วยเลข ๑ (ที่เพิ่มมาเป็นอาคันตุกะ) **อทุทธิเต** ถูกกระทำให้เป็น
 ครั้งหนึ่งแล้ว (ถูกรับด้วย ๒ แล้ว) **สเม** เมื่อความเท่ากัน **สติ** มีอยู่
 โล ลหุ (เลข ๑) **ภเวยย** ฟังมี, **วิสเม** เมื่อความไม่เท่ากัน **สติ** มีอยู่
ครุ ครุ (เลข ๒) **ภเวยย** ฟังมี.

เมื่อहारแถวของคาถาที่เสียไป(คือจำครุลงไม่ได้) ถ้าผลลัพท์ลงตัว
 ลหุอักษรย่อมี ถ้าผลลัพท์ไม่ลงตัว ครุอักษรย่อมี ส่วนในผลลัพท์ที่ไม่
 ลงตัวอันมีเลข ๑ (เพิ่มเข้ามา)นั้น เมื่อहारซ้ำอีก ถ้าผลลัพท์ลงตัว ลหุอักษร
 ย่อมี ถ้าผลลัพท์ไม่ลงตัว ครุอักษรย่อมี

อุททิฏฐนัย

๑๓๑. **เอกาทิณุกกเมน'งเก** **ปุพฺพวา'โร ทุวิคฺเณ** **ลิเช**
มิสฺสเกหิ **ลหฺภูเจหิ** **เสเกหุ'ทุทิฏฺฐกั** **ภเว.**

(โสตุชโน) นักศึกษา **ลิเช** ฟังเขียน **องเก** ซึ่งเลขทั้งหลาย
ทุวิคฺเณ อันถูกคุณด้วย ๒ **เอกาทิณุกกเมน** ด้วยลำดับมี ๑ เป็นต้น
อโร ในแถวล่าง **ปุพฺพวา** ปฏฺจาย จำเดิมจากเลขแรกสุด, **อุททิฏฺฐกั**
อุททิฏฐนัย **ภเว** ย่อมมี **ลหฺภูเจหิ** ด้วยเลขทั้งหลายอันตั้งอยู่ได้เลข ๑
เสเกหิ อันเป็นไปกับด้วยเลข ๑ (ที่เพิ่มมาเป็นอาคันตุกะ) **มิสฺสเกหิ** อัน
 ปะปนกัน (อันถูกบวกเข้ากัน).

บุคคลฟังเขียนเลขที่เป็น ๒ เท่าตามลำดับเลข ๑ เป็นต้น ในเบื้อง
 ล่าง(ของครุลงที่จำได้) ตั้งแต่เลขแรกเป็นต้นไป **อุททิฏฐนัย** ฟังมีด้วยเลขที่
 ตั้งอยู่ได้ลหุอันผสมกัน (คือบวกเลขกัน) และมีเลข ๑ (เพิ่มเข้ามาบวก)

สัพพคณกริยานัย

๑๓๒. วุดตฤขรสมา สงฺขยา ลิขฺย เสโก'ปฺรุปริ
เอเกกหีน'เมกาทิ- นุ'ฎฺจาเน สพฺพคทาทิโก.

(โสตุชโน) นักศึกษา ลิขฺย เขียนแล้ว สงฺขยา ซึ่งเลข ๑ ทั้งหลาย วุดตฤขรสมา อันเสมอกับคำของฉันท์ เสกา อันเป็นไปกับด้วยเลข ๑ (ที่เพิ่มมาเป็นอาคันตุกะ) อุปรุปริ ขึ้นไปๆ (กตฺวา) โดยกระทำเอเกกหีน ให้ลดลงทีละ ๑ ตัว, ฎฺจาเน เมื่อการยกขึ้น เอกาทินา ด้วยเลข ๑ เป็นต้น สติ มีอยู่ สพฺพคทาทิโก คาถาอันมีครุทั้งหมดเป็นต้น ภเว ย่อมมี.

เมื่อเขียนเลขที่เท่ากับพยางค์ของคาถารวมกับเลข ๑ (ที่เพิ่มเข้ามา) เป็นขั้นๆ ต่อมา แล้วกระทำให้ลดลงทีละขั้น ครั้นมีเลข ๑ เป็นต้นขึ้นไปเป็นแถว(จากเบื้องล่าง) คาถาที่มีครุ ทั้งหมดเป็นต้นพึงมี

วุดตสังขยานัย

๑๓๓. ครุกริยาํกสนโทเห ภเว สงฺขยา วิมิสฺสลิเต
อุทฺทิกฺกุจฺงกสมหาโร เสโก เว'มฺ สมานเย.

ครุกริยาํกสนโทเห เมื่อหมู่แห่งเลขแถวของครุกริยานัย วิมิสฺสลิเต ฎฺกรรวบรวมแล้ว สงฺขยา วุดตสังขยานัย (จำนวนแห่งคาถา) ภเว ย่อมมี, วา อีกอย่างหนึ่ง อุทฺทิกฺกุจฺงกสมหาโร หมู่แห่งเลขในแถวของอุทฺทิกฺกุจฺงกสนัย เสโก อันเป็นไปกับด้วยเลข ๑ (ที่เพิ่มมาเป็นอาคันตุกะ) สมานเย ย่อมนำมาด้วยดี อิมํ ซึ่งวุดตสังขยานัยนี้.

เมื่อรวมหมู่เลขแถวของครุกริยานัย (สัพพคณกริยานัย) แล้ว จำนวน (คาถา) ย่อมมี อีกนัยหนึ่ง หมู่เลขแถวของอุทฺทิกฺกุจฺงกสนัยที่เพิ่มเลข ๑ เข้ามา ย่อมนำมาด้วยดีซึ่งจำนวน(คาถา)นี้

วุดตอัทธานัย

๑๓๔. สงฺเขยว ทฺวิคฺเณ'ภูนา วิตุถารายามสมภวา
วุดตสฺส'ทฺธ'นฺตรานํ จ ครุลาณํ จ องฺคฺลํ.

(โสตุชโน) นักศึกษา (กเรยฺย) ฟิงกระทำ องฺคฺลํ ซึ่งนี้วหนึ่งๆ ครุลาณํ อนุตรานญจ แห่งระหว่างทั้งหลายของครุและลหุทั้งหลายด้วย ครุลาณญจ แห่งครุและลหุทั้งหลายด้วย, สงฺเขยว ฉินท์กขรสังขยา (จำนวนคำของฉินท์) ปัตถารสังขยา (จำนวนปัตถาระ) ทั้งหลายนั้นเที่ยว ทฺวิคฺเณ อันถูกคุณด้วย ๒ เอภฺนา อันถูกลบด้วย ๑ อทฺธา เป็นระยะทาง วิตุถารายามสมภวา (โหนติ) เป็นด้านกว้างและด้านยาว วุดตสฺส ของคาถา.

ฟิงเขียนนี้วหนึ่งแห่งช่องว่างของครุลหุและนี้วหนึ่งของ ครุลหุ ดังนั้น เมื่อสังขยา (ฉินท์กขรสังขยา = จำนวนพยางค์ของฉินท์, ปัตถารสังขยา = จำนวนปัตถาระ) ถูกคุณด้วย ๒ และลบด้วย ๑ ก็เป็นระยะด้านกว้างและด้านยาวของคาถา

อิติ วุดโตทยเย ฉนฺทลลิจ จปฺปจฺยวิภาโค นาม ฉฺนฺโจ ปริจฺเจโท.
จปฺปจฺยวิภาโค ชื่อว่าฉปฺปจฺยวิภาโค ในคัมภีร์ฉินท์ชื่อว่าวุดโตทัย

นิคมนคาถา

คำลงท้ายคัมภีร์

๑๓๕. เสลนุตฺตรายตฺตนาวลิกสิลเถร-
 ปาโท ครุ'คฺคุณครุ'ชชยตฺ มเม'โส
 ยสุส'ปฺปภาว'มวลมพ มเย'ทีโสปี
 สมฺปาทีโต'ภิมตสิทฺธิโกโร ปรตฺโต.

ปรตฺโต ประโยชน์ของบุคคลอื่น อภิมตสิทฺธิโกโร อันกระทำ
 ความสำเร็จแห่งผลอันน่าปรารถนา อิติโสปี แม้เช่นนี้ มยา อันข้าพเจ้า
 สมฺปาทีโต ให้สำเร็จแล้ว อวลมพ โดยอาศัย ปภาว ซึ่งความสามารถ
 ยสุส (เถรสฺส) ของพระเถระรูปใด, เสลนุตฺตรายตฺตนาวลิกสิลเถรปาโท
 พระเถระผู้ประเสริฐสังกัดอยู่ในเสลันตฺตรายตฺตนาถนิกายนั้น คุณครุ ผู้หนัก
 แน่นในคุณธรรม ครุ ผู้เป็นครุ มม ของข้าพเจ้า เอโส รูปนั้น ชยตฺ
 จงชนะ (มาร) ซึ่งมาร.

แม้ข้าพเจ้ายังประโยชน์ของผู้อื่น อันกระทำความสำเร็จแห่งผลที่น่า
 ปรารถนาเช่นนี้ให้สำเร็จโดยอาศัยความสามารถของพระเถระรูปใด พระ
 เถระผู้ประเสริฐ สังกัดในนิกายเสลันตฺตมฺมลายตฺตนะนั้น เป็นครูของข้าพเจ้า
 หนักแน่นในคุณธรรม ของจาง้านะกิเลสสามารถเกิด

๑๓๖. ปรตฺตสมฺปาทนต์ ปฺญเณนา'ธิคเตน'หิ
 ปรตฺตสมฺปาทนต์ ภเวยฺยิ ซาติซาทิยิ.

ปฺญเณน ด้วยบุญ อธิคเตน อันได้รับแล้ว ปรตฺตสมฺปาทนต์ จาก
 การยังประโยชน์ของบุคคลอื่นให้สำเร็จ อหิ ข้าพเจ้า ปรตฺตสมฺปาทนต์
 ภเวยฺยิ พึงเป็นผู้มีความสามารถยังประโยชน์ของบุคคลอื่นให้สำเร็จ
 ซาติซาทิยิ ในทุกภพทุกชาติด้วยเถิด.

ด้วยบุญที่ได้รับจากการยังประโยชน์ของผู้อื่นให้สำเร็จ ขอให้ข้าพเจ้า
พึงเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นในทุกๆชาติ

๑๓๗. อวโลกิตมตฺเตน ยถา ฉปฺปจฺจยา มยา
สาธิตา สาธยฺนฺเตว'- มิจฺฉิตตฺถ'มฺปิ ปาณินฺติ.

ฉปฺปจฺจยา ฉปฺปจฺจยฺนัถ มยา อันข้าพเจ้า สาธิตา ให้สำเร็จแล้ว
อวโลกิตมตฺเตน โดยการแลดูเท่านั้น ยถา ฉนฺได, ปาณินฺ อปิ แม้สัตว์
ทั้งหลาย อิจฺฉิตตฺถ์ ยังประโยชน์อันตนปรารถนาแล้ว สาธยฺนฺตุ จงให้
สำเร็จ เอว ฉนฺนัถ อิติ ดั่งนี้แล.

ข้าพเจ้าให้สำเร็จ (คือเข้าใจ) ฉปฺปจฺจยฺนัถด้วยการแลดูเท่านั้น ฉนฺได
แม้เหล่าสัตว์ก็พึงให้สำเร็จประโยชน์อันตนปรารถนาแล้ว ฉนฺนัถ

อิติ สัมภกฺขิตฺมหาสามิตฺเถเรน วิรจิตํ
วุดโตทยปฺปกรณํ ปรีณิฏฺจิตํ.

คัมภีร์วุดโตทัยอันพระสังฆรักขิตมหาสมิเถระรจนเอาไว้แล้ว
จบบริบูรณ์ด้วยประการฉะนี้

